

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**LADISLAV LÁBEK A JEHO PŘÍSPĚVEK K ROZVOJI
ZÁPADOČESKÉ ETNOGRAFIE**

Blanka Machovcová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Diplomová práce

**LADISLAV LÁBEK A JEHO PŘÍSPĚVEK
K ROZVOJI ZÁPADOČESKÉ ETNOGRAFIE**

Blanka Machovcová

Vedoucí práce:

Doc. Petr Lozoviuk, Ph. D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Konzultant:

Doc. PhDr. Josef Mlynářík CSc.

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své diplomové práce Doc. Petru Lozoviukovi, Ph. D. a svému konzultantovi Doc. PhDr. Josefu Mlynáříkovi CSc. za jejich odbornou pomoc a rady, které mi poskytovali během tvorby mé práce. Ráda bych také poděkovala své rodině a svému příteli Martinovi za jejich podporu.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 VZNIK A VÝZNAM ETNOGRAFIE V ČESKÝCH ZEMÍCH	3
2.1 Vývoj oboru a jeho předmět zájmu	3
2.2 Politická situace	5
2.3 Národopisná výstava československá	6
2.4 Národopisná společnost československá	8
3 LADISLAV LÁBEK.....	10
3.1 Život: dětství a studentská léta	10
3.2 Badatelské období Lábkova života	13
4 LÁBKOVA MUZEOLOGICKÁ PRAXE	17
4.1 Národopisná výstava Plzeňska	17
4.2 Národopisné muzeum Plzeňska	20
4.2.1 Umístění muzea v centru Plzně	24
4.3 Činnost muzea	27
5 LÁBKOVA ETNOGRAFICKÁ PRAXE	30
5.1 Národopis v pojetí Ladislava Lábka	30
5.2 Plzeňsko jako český etnografický region	37
5.3 Předmět Lábkova zkoumání	41
5.4 Lábek a kulturní vývoj Plzeňska	45
5.4.1 Gotika a renesance	45
5.4.2 Baroko a doba probuzenská	51
5.4.3 19. století	54
5.5 Zvykosloví plzeňského lidu	61
6 ZÁVĚR.....	65

7 SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	68
7.1 Literatura.....	68
7.2 Elektronické zdroje	71
7.3 Prameny	71
9 RESUMÉ	72

1 ÚVOD

Ladislav Lábek byl významným národopiscem a muzeologem. Jeho osobnost je spjatá s historií města Plzně, ve které se roku 1882 narodil. Jeho život i dílo byly protkány mnoha důležitými událostmi, které toho hodně změnily nejen ve vývoji českého muzejnictví, ale zejména i ve vývoji českého národopisu. Lábek vedl *Kroužek přátel starožitností*, jehož hlavním cílem byla péče a ochrana o plzeňské památky. Další kulturní institucí, v níž Lábek pracoval, byla *Společnost pro národopis a ochranu památek v Plzni a okolí*. Po uskutečnění *Národopisné výstavy Plzeňska* bylo v roce 1915 založeno *Národopisné muzeum Plzeňska*, jehož byl Lábek nejen zakladatelem, ale rovněž i prvním a dlouholetým ředitelem. Kromě této činnosti také současně intenzivně pracoval jako etnograf zkoumající a mapující život a kulturu plzeňského lidu.

Hlavním cílem této práce bude objasnit podíl Ladislava Lábka na formování západočeské etnografie. O životě a díle tohoto etnografa bylo napsáno již několik odborných textů. Zvláště podrobně byl prozkoumán jeho život a jeho odborná činnost související s jeho profesí muzeologa. Lábkově přínosu k rozvoji západočeské etnografie však doposud nebyla kupodivu věnována srovnatelná pozornost. Předkládaná studie se snaží alespoň částečně odstranit tento badatelský desiderát.

Práce bude sledovat několik tematických celků. První z nich bude zaměřen na vznik a vývoj národopisu v českých zemích. Pro ujasnění problematiky bude nutné nastínit politickou situaci přelomu 19. a 20. století, tedy doby, kdy se disciplína formovala. Z událostí, které měly vliv na vznik samostatné vědní disciplíny, je nutné vyzdvihnout konání *Národopisné výstavy československé* v Praze v roce 1895 a vznik *Národopisné společnosti československé*. Jedním z cílů pražské Národopisné společnosti bylo i vydání národopisné encyklopedie, která měla zmapovat kulturní vývoj obyvatel žijících v různých regionech

republiky. Oblast západních Čech s důrazem na město Plzeň měl na starosti Ladislav Lábek.

V další části práce bude představen Lábkův život. Zájem o národopis a historii Ladislava provázela již od dětství. Jeho sestra Marie se stala rovněž významnou osobností, která přispěla k poznání lidové kultury Plzeňska především díky jejím pracím o krojích. Další kapitola bude věnovaná Lábkově muzeologické praxi, která se vzájemně prolínala s jeho národopisnou badatelskou činností. Bude objasněn význam konání plzeňské *Národopisné výstavy* a s ní související vznik *Národopisného muzea Plzeňska*. Pozornost bude kladena i na celkové objasnění významu založení a fungování etnografického muzejního ústavu jakým bylo *Národopisné muzeum Plzeňska*. Pro národopis bylo zřízení muzea nevšední událostí, která vyzdvihovala a vymezovala hranice české lidové kultury. Přihlédnuto bude i k významu prostorů v centru města, v nichž byl ústav zřízen a rovněž také k muzejní činnosti v jednotlivých obdobích.

Stěžejním těžištěm práce bude kapitola věnovaná zhodnocení Lábka jako etnografa a objasnění jeho příspěvku k dějinám národopisu. Nejprve bude představeno Lábkovo pojetí a chápání národopisu. Bude vymezena oblast, v níž národopisec kulturu a lid zkoumal. Práce se následně zaměří na několik stěžejních Lábkových etnografických děl, na jejichž základě bude ukázáno, co považoval jejich autor z národopisného hlediska za důležité a na co se ve svém bádání zaměřoval. Předmětem Lábkova zkoumání byl zejména život a kultura obyvatel města Plzně, plzeňská řemesla či zvykosloví.

Budu pracováno s archivními prameny, které jsou k dispozici v *Archivu města Plzeň, Národopisném muzeu Plzeňska a Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje*. Čerpáno bude především z Lábkových národopisných děl, jeho osobních dopisů se sestrami a z literatury dotýkající se zkoumané problematiky (např. literatury týkající se české etnografie). Po nastudování pramenů a literatury dojde ke komparaci materiálu a následné kompilaci. Při tvorbě diplomové práce

bude využito diskursivní analýzy, v jejímž rámci budou zkoumány obsahy a struktury textů a jejich přínos ke zkoumané tematice práce.

2 VZNIK A VÝZNAM ETNOGRAFIE V ČESKÝCH ZEMÍCH

2.1 Vývoj oboru a jeho předmět zájmu

Počátky české etnografie sahají do dob Rakouska-Uherska. Rozvíjela se ve středoevropském prostoru spolu s říšskoněmeckou a starorakouskou etnografickou subtradicí.¹ Obor se vyvíjel ve dvou liniích. První odnož, která se zajímala o exotiku a tzv. „primitivní skupiny“, označovali německy píšící autoři „*Völkerkunde*“. V českém prostředí se pro ni ujal název „*cizokrajná etnografie*“. Její ukotvení jako vědecké disciplíny lze datovat do druhé poloviny 19. století. Začala se vyučovat na univerzitách v Berlíně, Oxfordu, New Yorku a v Liverpoolu. Druhý směr zkoumal venkovský lid a označoval se jako tzv. „*Volkskunde*“. V češtině je pro něj nejuvýstižnější výraz *národopis*.²

Pojem *Volkskunde* byl v německy mluvících zemích chápán ve dvojím smyslu. „Označoval se jím jednak „životní způsob lidu“ a jednak forma specializovaného zájmu o životní způsob a kulturní projevy nižších, zpravidla venkovských, společenských vrstev.“³ Druhé vysvětlené pojetí pojmu *Volkskunde* se používalo jako označení nové disciplíny, která se stala oborem vyučovaným na středoevropských univerzitách až od počátku 20. století. Plné univerzitní institucionalizaci oboru, ke které došlo až v období mezi světovými válkami, předcházela rozsáhlá činnost spolků, muzeí a kulturně a vlastivědně orientovaných časopisů. „Na této bázi vznikala četná uskupení, jejichž členy spojoval

---

¹ LOZOVIUK, Petr. *Etnografie jako národní věda*, In: Hledání centra: vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a první polovině 20. století. Ústí nad Labem: Albis international, 2011, str. 60.

² LOZOVIUK, Petr. *Evropská etnologie ve středoevropské perspektivě*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005, str. 13–14.

³ LOZOVIUK, Petr. *Etnografie jako národní věda*, In: Hledání centra: vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a první polovině 20. století, str. 61.

zájem o realie vlastního regionu či lokální skupiny. Z těchto kruhů také vyšly první impulsy k organizování systematických masových sběrů tzv. lidové kultury. Zájem o lidová podání posléze vyústil ve folkloristická bádání. Studium tzv. materiální kultury iniciovalo rozvoj muzeologie, který byl doprovázen vznikem řady zemských a regionálních muzeí a skanzenů.⁴

Národopis byl po metodologické stránce blízký historiografii a filologii. Souvisel také s archeologií, geografii či kulturními dějinami, skrze které byl etnografický zájem nejčastěji artikulován. Mezi klíčové faktory, které podmínily vznik oboru, patřily národopisné výstavy.⁵ Pořádaly se stále častěji. Organizovala je především národně orientovaná seskupení v celonárodním či regionálním měřítku. Nejvýznamnější z těchto výstav, o jejímž významu bude více pojednáno na jiných místech této práce, se konala v Praze roku 1895.

Počáteční inspirace, z nichž se vyvinul český národopis (později označený jako etnografie), vycházely z německého etnografického bádání. Českou a německou disciplínu spojovaly společné znaky, ačkoliv se formovaly v různých prostředích. Oběma bádáním byly společné snahy nevnímat etnografii pouze jako vědu o národě, ale jako vědu, která měla řešit etnoemancipační úkoly. Neměla být pouze vědou teoretickou, ale i vědou praktickou, která se měla snažit o řešení konkrétních problémů. Předmětem zájmu se měla stát reflexe národního společenství, jehož společným znakem byl jazyk. Právě jazyk a teritorium určovaly podobu toho, jak se formovaly specifické etnologické tradice do autonomních celků. Jednalo se o lokální záležitosti, které daly vzniknout řadě národních škol, jejichž předmětem zájmu byla lidová kultura. Český etnolog Petr Lozoviuk napsal, že „lidopisné“ tendence „se nejvýrazněji projevovaly tam, kde se selská lidová kultura stala fundusem pro konstruování nacionální identity, tedy především ve

---

⁴ LOZOVIUK, Petr. *Dějiny německy psaného národopisu v Čechách. Úvod do problematiky*. In: *Kultura–společnost–tradice*. II, soubor statí z etnologie, folkloristiky a sociokulturní antropologie. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2006, str. 16–17.

⁵ LOZOVIUK, Petr. *Etnografie jako národní věda*, In: *Hledání centra: vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a první polovině 20. století*, str. 61–62.

východní a jihovýchodní Evropě, ve Skandinávii a v německy mluvících zemích.“⁶

2.2 Politická situace

Jak poznamenal český etnolog Stanislav Brouček, vývoj národopisu ovlivnily politické události v lednu 1890, kdy se jednalo o tzv. *vídeňských punktacích*. České politické scéně dominovala již 25 let česká národní strana (staročeši), v jejímž čele stál František Ladislav Rieger (1818-1903). Spolu s národní stranou svobodomyšlných (mladočeši) tvořily *Český klub*, který vystupoval na říšské radě ve Vídni a měl společnými silami obhajovat národní zájmy. Roku 1888 vznikl na půdě říšské rady *Klub nezávislých českých poslanců*, který vytvořili mladočeši. Rozštěpení jednotného vystupování dvou dominantních stran se projevilo i na domácí půdě. Roku 1886 odešli z českého zemského sněmu němečtí liberálové a v pasivní rezistenci zůstávali i po volbách 1889. Volby byly velmi úspěšné pro mladočechy, kteří se stali samostatnou stranou, která se již nemusela podřizovat staročechům. Mladočeši bojovali o nezávislost českého státu v rámci rakouské říše. Vídeňská vláda však chtěla mít situaci pod kontrolou, a proto svolala v lednu 1890 jednání, na němž mladočeši chyběli, neboť nebyli pozváni. Na sněmu bylo staročechy, šlechtou a německými liberály sjednáno jedenáct článků, které jsou označovány jako *vídeňské punktace*. Jejich smysl spočíval v tom, že v případě jejich důsledného realizování by byly Čechy rozděleny na německé a dvojjazyčné území.⁷

Staročeši např. přijatými „punktacemi“ ustoupili českým Němcům od dosud platné zásady povinné dvojjazyčnosti úřadů v Čechách. Místo toho bylo požadováno rozdělení soudů okresních podle národnosti, zemský soud měl mít senát dvojjazyčný (a ne tedy jen český) a pouze

---

⁶ Tamtéž, str. 59–60.

⁷ BROUČEK, Stanislav; PARGAČ, Jan a kol. *Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895*. Praha: Littera Bohemica, 1996, str. 9–10.

německý. Boj o jazyková nařízení, tzv. českoněmecké vyrovnání, se tak táhly až do rozbití Rakouska-Uherska.⁸ Českou veřejností bylo konání staročechů značně kritizováno.⁹ Kritika byla o to oprávněnější, že v té době dochází k značnému posílení českého živlu v našich městech a obcích, ožívování národních tradic, národopisných slavností aj.

Stanislav Brouček uvádí, že politická situace se změnila až ve chvíli, kdy mladočeši vyhráli volby do vídeňské říšské rady v březnu 1891. I když byli František Ladislav Rieger i František Adolf Šubert oba staročechi, jejich názor na výsledky voleb byl rozdílný. Rieger jím byl zdrcen a spíše se snažil stáhnout do ústraní. Šubert prohru nepovažoval za tragickou. Roku 1883 se stal ředitelem *Národního divadla v Praze*, což posilovalo jeho působení nejen na politické scéně. Měl velký zájem i o kulturní dění. Roku 1891 se konala *Jubilejní zemská výstava* v Praze, kterou Šubert navštívil. Právě tam se zrodil nápad na rozšíření výstavy.

¹⁰

2.3 Národopisná výstava československá

Jubilejní zemská výstava, jejíž součástí byla i expozice *Česká chalupa*, předcházela *Národopisné výstavě československé*. Účelem první jmenované výstavy bylo přiblížení lidové kultury a života venkovského lidu. Pro F. A. Šubrta byla *Jubilejní výstava* bohatým inspiračním zdrojem, z něhož vznikly podněty uspořádat další výstavu, která byla veřejnosti otevřena roku 1895 na výstavišti v pražské Královské oboře. Do dějin oboru vstoupila pod názvem *Národopisná výstava československá*. Navštívilo ji přes dva miliony lidí. Jak napsal český etnograf Vít Smrčka, doba, v níž se výstava konala, byla

⁸ ZDENĚK, Jaroslav. *Přehled dějin českého národa od dávných dob až po naše časy*, Praha: Jan Svátek, 1925, str. 95–96.

⁹ BROUČEK, Stanislav; PARGAČ, Jan a kol. *Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895*, str. 10.

¹⁰ Tamtéž, str.10–11.

zaměřená na technický a průmyslový rozvoj. Významnou událostí konce 19. století byla elektrifikace Prahy či zprovoznění první elektrické tramvaje. O tradiční venkovskou kulturu nebyl zájem. „Z venkova mizel kroj, měnila se strava, způsob bydlení, dřevo přestalo být hlavním stavebním materiálem, mizely zvyky, písně. Změnila se doprava, tu ovládla železnice, v 90. letech již s hustou sítí lokálních tratí. Ve společnosti se začala projevovat určitá nostalgie po mizejícím světě tradiční kultury spojované s venkovem.“¹¹ Výstavy měly upadající zájem o venkovskou kulturu posílit.

Při přípravě druhé výstavy došlo po výše objasněných politických událostech k výraznému nárůstu českých nacionálních tendencí. Politici a vědci vedli debaty o tom, jaký přívlastek by měla výstava mít. Oproti vítěznému *československá* stál název *česká výstava*. Šubert chtěl jít mnohem dál, neboť kromě výstavy uvažoval i o další národopisné činnosti, která by mohla vyvrcholit založením národopisného muzea, které by fungovalo buď samostatně, nebo jako součást *Muzea království českého*. Chtěl také vydat encyklopedické dílo pojednávající o kultuře běžného života lidí, které tvořily různé vrstvy českého národa. Šubert také chtěl, aby pro Čechy, Moravu, Slezsko a Slovensko byla vytvořena síť středisek, jejichž zemským centrem by byla Praha, Brno, Olomouc a slovenský Martin. Vedle Šuberta, který vzal do rukou celou organizaci výstavy, byli dalšími osobnostmi podílejícími se na její realizaci Ignác Wurm, Vojtěch Náprstek, Jaroslav Vlček, Servác Heller, Alois Jirásek, Lubor Niederle, Jaroslav Thomayer, Zikmund Winter či Jan Herben.¹² K uvedenému dodávám, že k nejznámějším z uvedených osobností patřil Vojtěch Náprstek (1826-1894), který vedle mnoha emancipačních snah v oblasti obchodu a drobného podnikání, ale i ženského hnutí, přispěl k rozvoji české cizokrajné etnografie. Jména Jirásek, Winter, Herben či Vlček jsou v našem povědomí dodnes známá spíše ve spojení s literární tvorbou.

---

¹¹ SMRČKA, Vít. *Dějiny psané národopisem*. Praha: Česká národopisná společnost, 2011, str. 3.

¹² BROUČEK, Stanislav; PARGAČ, Jan a kol. *Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895*, str. 12–14.

Do příprav pražské výstavy se zapojili nejenom zmínění odborníci, ale také mnoho lidí z českého venkova, kteří zapůjčením či darováním předmětů participovali na instalaci výstavní expozice. Další exponáty se sbírali po vesnicích či vykupovali. Své peníze na podporu velkolepé události posílali jak bohatí, tak obyčejní lidé. Vít Smrčka konstatoval, že lidé výstavě poskytli různé předměty, například „části krojů, šátky, pleny, výšivky, nádobí, nástroje mnohdy již nepoužívané. Jindy se jednalo o předměty denní potřeby, zemědělské nástroje, nábytek, vzácné truhly, nádobí, obrázky na skle a jiné produkty lidového výtvarného umění. Svůj bič poslal i panský kočí.“¹³

V mnoha ohledech připomínala příprava výstavy postavení *Národního divadla*, do jehož obnovení po velkém požáru z 12. srpna 1881, se zapojil celý národ. Roku 1883 bylo divadlo znovu slavnostně otevřeno a již výše zmíněný jeho ředitel F. A. Šubert inicioval kromě výstavy i založení *Národopisného muzea* a vydání národopisné encyklopedie.¹⁴

2.4 Národopisná společnost československá

Orgánem, který měl celou práci zaštitovat a národopisné aktivity podporovat, byla *Národopisná společnost československá* s hlavním sídlem v Praze. Ustavení společnosti se datuje k 28. září 1893, ačkoliv její stanovy byly schváleny již v listopadu 1891. Společnost fungovala jako organizační centrum pro přípravu výše zmíněné *Národopisné výstavy*, po jejímž skončení se měla společnost zaměřit na zpřístupnění sbírek veřejnosti. „Společnost pečovala o Národopisné muzeum, otevřené roku 1896 v Sylva-Tarouccově paláci Na Příkopěch, od roku 1902 v letohrádku Kinských na Smíchově až do předání sbírek státní

---

¹³ SMRČKA, Vít. *Dějiny psané národopisem*, str. 5.

¹⁴ Tamtéž.

správě v roce 1922, kdy se staly součástí fondů pražského Národního muzea a zčásti Zemědělského muzea v Praze.“¹⁵

Mezi další aktivity, které Národopisná společnost československá zajišťovala, byla publikační činnost. Vydávala *Národopisný sborník československý*, jehož sloučením s *Věstníkem národopisného muzea*, vznikl časopis *Národopisný věstník československý*. Formálně existovala Společnost až do roku 1963, kdy zanikla sloučením se Společností československých národopisců při ČSAV¹⁶, dnes *Českou národopisnou společností*.¹⁷

Národopisná společnost československá iniciovala vznik díla (národopisné encyklopedie), díky kterému se rozvíjel obor v různých částech nově se formujícího státu po rozpadu Rakouska-Uherska. Národopisná encyklopedie měla zmapovat monografii regionů, kde působili místní badatelé. S *Národopisnou společností* tak spolupracovali národopisci, díky nimž se obor zaměřený na zájem o lidovou kulturu vyvíjel v jednotlivých částech republiky. Jednalo se zejména o Chodsko, Valašsko, Plzeňsko a Českomoravskou vrchovinu.¹⁸

Významný český etnograf Karel Chotek (1881-1967) koncipoval tzv. *Program soupisu národopisného*, jehož cílem bylo shromáždění a publikování národopisného materiálu. Úkol to však byl velký, vyžadoval spolupráci s venkovskými pracovníky.¹⁹ Na Plzeňsku se nejznámější osobností, která vedla výzkumné práce a podílela se na vzniku národopisné encyklopedie, stal Ladislav Lábek, který s pražskou *Národopisnou společností* začal spolupracovat v roce 1918. Nebyl žádným začátečníkem, byl již velice zkušeným národopiscem. Pracoval pro *Společnost pro národopis a ochranu památek*. Od roku 1915 také v Plzni řídil místní *Národopisné muzeum*, které sám založil. Do dějin oboru vstoupil jako člověk, který podrobně zmapoval život a kulturu lidu

¹⁵ <http://www.narodopisnaspolecnost.cz/index.php/o-nas> [citováno 10.3.2015].

¹⁶ ČSAV = Československá akademie věd

¹⁷ <http://www.narodopisnaspolecnost.cz/index.php/o-nas> [citováno 10.3.2015].

¹⁸ SMRČKA, Vít. *Dějiny psané národopisem*, str. 134.

¹⁹ CHOTEK, Karel. *Program soupisu národopisného*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1914, str. 3.

na Plzeňsku. K Plzni měl Lábek velice kladný vztah, neboť byla jeho rodným městem. Lábek se i osobně setkal s Karlem Chotkem. Výsledkem jejich jednání bylo stanovení programu bádání, který byl schválen v roce 1924. Rovněž bylo také mezi těmito dvěma osobnostmi dohodnuto, kdo bude na soupisu spolupracovat. Plzeňsko bylo regionem, kde se praktikoval specifický styl bádání. „Jednou z předností Národopisného soupisu na Plzeňsku byla kolektivní práce autorů přímo v terénu. V létě 1927 například spolupracovníci tohoto oddílu navštívili společně 35 obcí. Fotografovali v nich zajímavé detaily, popisovali kroje a zvyky.“²⁰

K jednomu z nejdůležitějších předmětů národopisného zkoumání patřily kupříkladu *kroje*, které byly významným dokladem lidové kultury. Studium krojů bylo významnou součástí národopisné encyklopedie. Jejich význam národopisný a kulturně historický byl obrovský. Hodnoceny byly především z estetického hlediska, tj. jak jsou barevné a zdobené. Všichni národopisci ale věděli, že to jsou až druhotné prvky, které je měli zajímat. Odborníky zajímal typ, tvar a stříh jednotlivých částí kroje. Jedna z nejvýznamnějších osobností československého národopisu, etnografka Drahomíra Stránská (1899-1964), o lidových krojích napsala, že „nejsou zbytkem jenom starého domácího oděvu a nejsou výtvorem jenom lidovým, který vznikl jen v určitém kraji, nýbrž jsou souborem rozličných a různorodých památek ze zašlých časů, které se v jednotlivých krajích uchovaly více méně svěže.“²¹

3 LADISLAV LÁBEK

3.1 Život: dětství a studentská léta

²⁰ SMRČKA, Vít. *Dějiny psané národopisem*, str. 148–149.

²¹ STRÁNSKÁ, Drahomíra. *Lidové kroje*. In: Československá vlastivěda. Řada II. Národopis. Praha: Sfinx, 1936, str. 207.

Vstup do *Národopisného muzea Plzeňska*, které se nachází přímo na Náměstí Republiky v Plzni, v bezprostřední blízkosti gotické katedrály svatého Bartoloměje, zdobí pamětní deska věnovaná zakladateli muzea Ladislavu Lábkovi (1882-1970). Zájem o kulturu a historii u rodilého Plzeňáka podnítili již jeho rodiče, neboť se oba dva velmi aktivně zajímali o kulturní dění.²²

Jeho otec pocházel z jižních Čech, narodil se v Deštné u Soběslavi. V Plzni žil od roku 1877. Ve městě začal pracovat u obchodníka Čecha. Matka Ladislava Lábka se jmenovala Kateřina. Pocházela z Plzně a pracovala rovněž jako obchodnice. Právě obchod se stal tím, co spojilo osudy Lábkových rodičů dohromady. Jejich svatba se konala 5. února roku 1878. Prvním potomkem, který se manželům narodil, byla dcera Bohumila. Zemřela však po pěti nedělích. 27. ledna 1882 porodila Kateřina syna Ladislava. Dalším přírůstkem do rodiny byl syn Zdeněk a následně Bohuslav, který však zemřel sedm měsíců po narození. Otec obchodoval a v podnikání se mu dařilo, což bylo také příčinou, že se rodina několikrát stěhovala. Matka otci často s obchodem pomáhala, ale roku 1891 se jim narodila dcera Božena a situace se změnila, neboť Kateřině opět nastaly mateřské povinnosti.²³

Již od dětství malého Ladislava bavilo sběratelství, stalo se jeho nejoblíbenější volnočasovou aktivitou. Sbíral kamínky, staré mince, listiny či známky. Kromě toho měl rád i historii a památky. Roku 1891 se proto s otcem vydal do Prahy na *Jubilejní zemskou výstavu*.²⁴ Tehdy chodil do čtvrté třídy a chtěl výstavu navštívit. Výlet do Prahy byl pro něj nevšedním zážitkem, neboť i když byl jeho otec obchodníkem, peněz neměla rodina mnoho. Otec však sám toužil výstavu vidět a tak ji po dobrém Ladislavově vysvědčení o prázdninách spolu navštívili. Malého chlapce nadchly zejména pražské památky, obzvláště Hradčany a hroby českých panovníků v katedrále sv. Víta. Kaple svatého Václava,

---

²² MADEROVÁ, Marie; MAZNÝ, Petr. *Plzeň očima Ladislava Lábka*. Plzeň: Starý most, 2003, str. 7.

²³ BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Vzpomínky na starou Plzeň*, Plzeň: Nava, 2000, str. 146-151.

²⁴ MADEROVÁ, Marie; MAZNÝ, Petr. *Plzeň očima Ladislava Lábka*, str. 7.

patrona českých zemí, na něj rovněž zapůsobila. Z výstavy se s otcem vraceli pozdě večer. Pro Lábků to byl velmi silný a emotivní zážitek. Po celou dobu výletu si střídal veškeré vstupenky, prospekty a lístky, aby je mohl druhý den doma všem ukazovat a vyprávět o velkém zážitku, díky němuž se začala jeho činnost ubírat cestou, jejímž vyvrcholením bylo mimo jiné i již zmíněné založení muzea v Plzni. Jeho zájem o historii a kulturu se návštěvou pražských památek a *Jubilejní zemské výstavy* značně posílil.²⁵

Roku 1892 Lábek dokončil obecnou školu a téhož roku v zimě se jeho matce Kateřině narodila dcera Marie, s níž měl Ladislav v pozdějších letech milý sourozenecký vztah. O čtyři roky později se v Praze konala *Národopisná výstava československá*, kterou Lábek nemohl navštívit kvůli špatnému prospěchu ve škole, neboť se mnohem raději než učení věnoval svým zálibám. Jeho otec však ještě tehdy netušil, že se národopis stane jednoho dne hlavním životním povoláním jeho syna.²⁶

Lábkův zájem o starožitnosti a sběratelství byl natolik silný, že si přál, aby se staly náplní jeho pracovního života. O tom, čemu by se chtěl v dospělosti věnovat, měl jasno. Jeho sen se opravdu stal skutečností, ale vedla k tomu složitá cesta, neboť rodiče jeho nadšení zpočátku nepodporovali a o Ladislavově budoucnosti měli vlastní představy. Rozhodli, že syn nastoupí na obchodní školu. Ačkoliv učení Ladislavovi nešlo, jeho skutečný zájem o sběratelství našel své uplatnění až o několik let později. Lábek začal pracovat v obchodě svého otce, neboť studia mu šla čím dál tím hůře. Práce v obchodě mládence velmi bavila a díky této zkušenosti začal myslet rozumněji a život začal chápat úplně jinak. V tehdejší době se začal více zajímat o politické dění. Jeho otec dlouhou dobu tíhl k mladočechům. Lábek začal pravidelně číst *Národní*

---

²⁵ BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Vzpomínky na starou Plzeň*, str. 152.

²⁶ Tamtéž, str.152–159.

listy, ze kterých čerpal své vlastenectví, které se opíralo o zájem pro českou minulost.²⁷

Jeho pracovní kariéra se dál rozvíjela v oblasti obchodu, neboť se stal účetním a začal pracovat u obchodní firmy. Právě tam vznikly první podniky, které vedly k jeho pozdější národopisné činnosti. Navázal kontakty s překupníky starožitností a získal také přístup k cenným náboženským knihám. Jeho další kroky směřovaly do Karlových Varů, kam odešel Lábek za prací. Jeho snem byla však Praha, po níž dlouhou dobu toužil a která ho fascinovala svým ruchem a památkami. Rok 1902 byl v tomto směru zlomový, neboť v hlavním městě začal Lábek pracovat jako expedient. Důležitou událostí datované do této doby bylo, že se stal členem *Společnosti přátel starožitností*.²⁸ Tato organizace vznikla v roce 1888. Pojmem *starožitnost*, který je součástí názvu, měl označovat národní kulturní dědictví, které měla společnost ochraňovat. Jejimi členy byli jak profesionálové, tak amatéři.²⁹

3.2 Badatelské období Lábkova života

Období spojené se založením *Národopisného muzea* v Praze vedlo k velké podpoře rozvoje činnosti národopisců. Pozadu nezůstal ani Ladislav Lábek, který se již jako člen *Společnosti přátel starožitností* seznámil s důležitými osobnostmi oboru, zejména s knihkupcem Černým a ing. Heranem, který byl pražským archivářem. Mezi významná setkání, která ovlivnila jeho následující vědeckou činnost, patřilo i setkání se Zdeňkem Wirthem (1878-1961), který byl historikem umění. Roku 1904 však musel Lábek na vojnu. Po vykonání vojenské povinnosti se vrátil opět do Prahy. Tam pracoval a rovněž také začal navštěvovat kurz „*Základy českých dějin*“, které vedl Josef Pekař (1870-1937), profesor historie na Karlově univerzitě v Praze. V roce 1905 se Lábek vrátil do

---

²⁷ Tamtéž, str.159–163.

²⁸ MADEROVÁ, Marie; MAZNÝ, Petr. *Plzeň očima Ladislava Lábkova*, str. 7.

²⁹ <http://spolecnostps.wz.cz/historylong.htm> [citováno 15.4.2015]

Plzně, kde začal pracovat v Obchodním družstvu. Roku 1909 si na dnešní Klatovské třídě (tehdy zvané Ferdinandově třídě), založil obchod zaměřený na papírnické zboží, umělecký průmysl a starožitnosti. Do určité míry tak pokračoval v řemesle svých rodičů. Významným mezníkem jeho badatelského působení bylo založení *Kroužku přátel starožitností* v Plzni roku 1909. Na přelomu roku 1911 a 1912 Lábek se svými spolupracovníky věnoval zvýšenou pozornost přípravě a uspořádání *Národopisné výstavy Plzeňska* v Měšťanské besedě v Plzni. Z exponátů výstavy později vzniklo *Národopisné muzeum Plzeňska*. Otevření muzea však zkomplikovalo vypuknutí první světové války, do níž musel Lábek narukovat. Přesto se mu však podařilo 28. září 1915 otevřít první expozici.³⁰

Muzeum se následně stalo Lábkovým celoživotním dílem, neboť jej pečlivě budoval pro další generace. Nechápal ho jako odkladiště materiálu, ale plně uznával jeho vědeckou funkci. Jeho hlavní úsilí spočívalo v řádné dokumentaci sbírkových předmětů. Roku 1919 se stal oficiálně ředitelem sbírek. Ačkoliv neměl příslušné vzdělání v oboru, měl za sebou mnoho zkušeností, a jak svého času poznamenal český etnograf Jaroslav Kramařík Lábek „měl však všechny vlastnosti, které mu tento určitý handicap nahradily, předně vytrvalost, píli a soustavnost, neustálou snahu učit se, nikdy neustrnout a být pořád ve styku s vědeckým pokrokem.“³¹

Do muzea nashromáždil Lábek bohatý srovnávací materiál. Začal také s budováním kulturně historického, rodového, místopisného, hudebního a zejména národopisného archivu. Poslední zmiňovaný archiv měl speciální význam. Byl rozdělený podle jednotlivých oborů etnografie a folkloristiky. Katalogizace sbírek a budování archivu se stalo dalším Lábkovým celoživotním posláním, na kterém sám usilovně pracoval. Lábek byl se svou prací a pečlivým přístupem dobrým příkladem pro ostatní badatele, proto jej *Národopisná společnost*

---

³⁰ MADEROVÁ, Marie; MAZNÝ, Petr. *Plzeň očima Ladislava Lábka*, str.7–8.

³¹ KRAMAŘÍK, Jaroslav. *Ladislav Lábek osmdesátníkem*. Praha: Český lid 49, 1962, č. 2, str. 100.

československá vyzvala, aby své rady a zkušenosti zveřejnil. Roku 1927 Lábek vydal příručku³², která byla používaná pracovníky řady vlastivědných muzeí v celé zemi. Kromě činnosti pro muzeum byl Lábek etnografem, neboť intenzivně zkoumal Plzeňsko, samotnou Plzeň, i západní Čechy celkově.³³

Veřejnosti byl Lábek prospěšný také předáváním svých znalostí a zkušeností formou přednášek, které se tematicky dotýkaly problematiky národopisu, kulturní historie, ale také numismatiky.³⁴ Jeho badatelskou činnost však přerušila druhá světová válka, neboť roku 1943 hrozilo uzavření muzea. Správu muzea v této době řídil Němec Ulrich Nicolai, který provedl značné zásahy do instalace sbírek. Jak ale poznamenal J. Kramařík, Lábek se v té době choval neohroženě a jeho přičiněním údajně byly na konci války zachráněny mnohé předměty, kterým hrozilo zcizení nacisty.³⁵

Po skončení války Lábek dál pokračuje ve své činnosti na pozici ředitele muzea až do roku 1963, kdy jako jednaosmdesátiletý odchází do důchodu. Stalo se to v souvislosti s nově uspořádaným vztahem mezi *Krajským vlastivědným muzeem* (dnes *Západočeským muzeem*) a *Národopisným muzeem*, které bylo do tohoto komplexu včleněno. I po odchodu do důchodu pokračoval Lábek v rámci svých sil v činorodém a záslužném národopisném a kulturně historickém bádání. Oprávněně, po jeho odchodu do důchodu, o něm lze mluvit jako o emeritním řediteli *Národopisného muzea Plzeňska*.

Velkou celoživotní oporou mu byla jeho žena Ludmila, která zajišťovala chod jejich domácnosti, v níž kromě jejich dvou dcer, žily i Ladislavovy sestry.³⁶ Ladislav Lábek zemřel 26. května 1970. Bylo mu 88 let.

---

³² LÁBEK, Ladislav. *Nástin praktické museologie pro krajinská musea vlastivědná*. Praha: Národopisná společnost československá, 1927.

³³ KRAMAŘÍK, Jaroslav. *Ladislav Lábek osmdesátníkem*, str. 101.

³⁴ MADEROVÁ, Marie; MAZNÝ, Petr. *Plzeň očima Ladislava Lábka*, str. 9.

³⁵ KRAMAŘÍK, Jaroslav. *Ladislav Lábek osmdesátníkem*, str. 101.

³⁶ MADEROVÁ, Marie; MAZNÝ, Petr. *Plzeň očima Ladislava Lábka*, str. 9.

Národopis a historie zaujaly nejenom Lábka, ale i jeho sestry. Marie, nejmladší z dětí manželů Lábkových, studovala plzeňské kroje a sbírala materiály z etnografických průzkumů, které se uskutečnily na Plzeňsku. Po udělení nakladatelského a knihkupeckého oprávnění v roce 1931 mohla vydávat a prodávat vlastivědné a poučné knihy, její koncese se však vztahovala pouze na tyto dva žánry a roku 1939 bylo i toto oprávnění zrušeno. Sestra Božena podnikala, měla obchod, který se nazýval *Svéráz*. Obchodovala s předměty, které souvisely s uměleckým průmyslem, především s obrazy, ručními pracemi a přípravou k nim. Materiály dokumentující činnostmi obou sester jsou dodnes k dispozici v plzeňském archivu.³⁷

Zajímavý pramen pro poznání vztahů mezi Lábkem a jeho sestrami představuje korespondence, která je dodnes uložena v *Archivu města Plzně*. Z dochovaných dopisů je evidentní, že Ladislav a Marie k sobě chovali vzájemnou úctu, respekt a měli hezký sourozenecký vztah. Marie bratrovi často psala o škole a o znalostech, které se učili v dějepise. Často mu v dopisech referovala o svých návštěvách výstav a muzeí. Dne 24. ledna 1904 kupříkladu bratrovi psala, že navštívila Janzovu výstavu, kde ji nejvíce uchvátil obraz s motivem kraje borového lesa. V jindřichohradeckém zámku pak obraz Prahy s pohledem na Malou Stranu. V úvodu dopisu Marie připomněla i bratrovi blížící se narozeniny. „Již zase přiblížil se den Tvých narozenin ku kterýmž Tě přeji srdečně by Ti dal Bůh mnoho takových dnů dočkati ve zdraví a spokojenosti.“³⁸

Z 10. června 1908 je dopis, v němž Marie děkuje bratrovi za zaslání fotografie a plánu výstavy, kterou navštívil i arcivévoda František Ferdinand. Píše i o události, během níž byl položen základní kamen k pomníku J. K. Tyla, který byl vyroben z kamene a žuly. Popisuje průběh celé události. Nejprve zazpíval sbor herců z divadla a následně

³⁷ BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Archiv města Plzně, průvodce po fondech a sbírkách*, Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1987, str. 379.

³⁸ Archiv města Plzně, Ladislav Lábek, inventární číslo 4/3, karton LP 2156, dopis M.Lábkové L.Lábkovi, 24.1.1904.

dva muži vyprávěli o Tylově životě. Zazněla i píseň „Kde domov můj“. Marie píše, že to byla chvíle povznášející. Pomník měl být umístěn uprostřed silnice naproti evangelickému kostelu a divadlu v Plzni.³⁹ Dopisy demonstrují, jaký zájem o historii a národopis Marie měla již v dětství. Není se tedy čemu divit, že se její zájem o tuto oblast vyvinul v celoživotní poslání, kterému se věnovala. Etnografka Marie Lábková zemřela roku 1965.

4 LÁBKOVA MUZEOLOGICKÁ PRAXE

4.1 Národopisná výstava Plzeňska

K nejdůležitějším událostem Lábkovy činnosti, které přispěly k rozvoji západočeské etnografie, patřilo uspořádání *Národopisné výstavy* v Plzni, jejímž inspiračním zdrojem byla již několikrát zmiňovaná pražská *Národopisná výstava československá* konaná v roce 1895. Jak sám Lábek upozornil, plzeňská výstava, kterou připravil, však nezachytila národopisné poměry Plzeňska v plném rozsahu. Národopisec to zdůvodnil následovně: „Musili bychom tudíž výstavou poukázat i na přírodní prostředí, v němž žije obyvatelstvo našeho kraje, na jeho historický vývoj, na jeho typické vlastnosti po stránce tělesné i duševní, musili bychom podávat i podrobnou jeho statistiku v minulosti i budoucnosti.“⁴⁰

Výstava měla užší vymezení. Měla předvést, jaký vkus měli tehdejší lidé, neboť demonstrovala, jaká obydlí si lidé stavěli, jak se oblékali a co nosili. Měla svým návštěvníkům vyprávět o lidských činnostech, tedy vyšívání či malování, ale zároveň měla také ukázat psané slovo a nastínit pracovní stránku života obyvatel. Neopomenutelná z národopisného hlediska byla i výroba dřevěných

³⁹ Archiv města Plzně, Ladislav Lábek, inventární číslo 4/28, karton LP 2156, dopis M.Lábkové L.Lábkovi, 10.6.1908.

⁴⁰ LÁBEK, Ladislav; MACHÁČEK, Fridolín. *Národopisná výstava Plzeňska*, Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek, 1912, str. 3

hraček, při níž se uplatňovala až neuvěřitelná tvořivost a zručnost místních občanů. Výstava byla odlišná od běžných lidopisných prací, neboť ukazovala i hmotný byt městského obyvatelstva., „Měla by se spíše nazývatí výstavou lidopisnou, či také výstavou folkloru, poněvadž ve výstavě se má ukázati vkus (po případě nevkus) našeho lidu...“⁴¹

Mnozí lidé však mohli organizátorům výstavy oponovat s názorem, že to tedy svou povahou nebyla národopisná výstava, neboť jejím předmětem zájmu byl i život městského lidu, nikoliv pouze venkovského. Lábek však své dílo obhájil, neboť napsal, že mezi kulturou venkovskou a městskou rozlišoval pouze časový rozdíl, protože častým fenoménem doby bylo, že to, co bylo trendem ve městě, s časovým odstupem doputovalo i na venkov. Národopis má ve svých přístupech a zkoumání zohledňovat minulost, ale ta má být pouze jakýmsi vodítkem k pochopení přítomnosti. To, co se odehrává v přítomnosti, bylo podle Lábka hlavním předmětem národopisu. Tak bylo v tehdejší době chápané pojetí národopisu. Proto ho nelze označit za historickou vědu.⁴² Ačkoliv nelze národopis označit za vědu historickou, lze ji, s jistou určitostí označit za (svým způsobem) pomocnou vědu historickou. A to z toho důvodu, že to, co dnes etnograf zapíše, zdokumentuje a zmapuje, může být zajímavým přínosem k pochopení a vykreslení dějin dneška pro jeho studium a poznání za dvacet, padesát i více let.

Národopisná výstava Plzeňska ukazovala především historický materiál, který byl odrazem života lidí nejčastěji z období před 100 lety. To vše bylo důležité znát pro studium Lábkovy současnosti. Výstava měla poukazovat i na duchovní vývoj člověka a měla být jakýmsi podkladem k pravé národopisné práci, která by měla vědecký základ. V té době se sami organizátoři výstavy považovali za laiky, neboť obor vyžadoval, aby se mu jeho badatelé věnovali naplno. Bylo žádoucí, aby výstava nastartovala činnost organizace v plzeňském kraji podobně, jako

---

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Tamtéž, str. 4.

ji nastartovala *Národopisná výstava československá* v roce 1895 v Praze.⁴³

Vystavený etnografický materiál pocházel z různých oblastí Plzeňska. Sbíрка byla rozsáhlá, což se zpočátku ani neočekávalo. Všechny předměty nemohly být vystaveny kvůli nedostatku místa, ale v průběhu celé události byly předměty střídány. Organizátoři o vystavené expozici uvedli následující. „Ale přece ve výstavě mohli jsme vystaviti tolik, že babičky a dědečkové budou se zajisté rádi zastavovati před našimi skříněmi a budou vzpomínati na staré zlaté časy, kdy sami tak chodívali. A že jsme tolik toho sebrali, je zásluhou našich pomocníků v práci sběratelské a všech těch, kteří ochotně a rádi zapůjčili nebo darovali našim sbírkám své památky.“⁴⁴

Lábek k nashromážděnému výstavnímu materiálu dodal, že pro jejich sběr nebyla rozhodujícím kritériem jejich umělecká cena, ale nejhodnotnějšími se staly obyčejné věci z domácností. „... předměty rázu uměleckého byly odmítány, kdežto věci umělecky bezcenné byly tu zařazeny, jestliže jsou pro svou dobu typické.“⁴⁵

Expozice materiálu byla rozdělena na dvě hlavní oddělení: oddělení *památek venkovských* a *památek městských*. Samostatné oddělení bylo také vytvořeno pro kroje. Vystaveny byly například tyto exponáty: venkovské čepce barvy bílé, stříbrné a zlaté. K vidění byly specifické čepce bílé barvy, které byly typické pro Plzeňsko. Říkalo se jim tzv. „*holubinky*“, na nichž byly našité stuhy.⁴⁶ Plzeňské kroje byly velmi často k vidění v dřívějších nastudováních Smetanovy opery, komické zpěvohry, *Prodaná nevěsta* na libreto Karla Sabiny.

Kromě krojů byly vystaveny ruční práce, mnoho pečlivě zhotovených výšivek, kterými se zdobily kabelky, podušky aj. Vyšívání bylo oblíbenou činností především v 18. století a první polovině 19.

---

⁴³ Tamtéž, str. 4–5.

⁴⁴ Tamtéž, str. 6–7.

⁴⁵ Tamtéž, str. 22.

⁴⁶ Tamtéž, str. 9.

století. Lidé chtěli, aby věci, které používali, působily zajímavě a zdobeně.⁴⁷ Nástěnné dekorativní výšivky s popisem rad či přísloví, zdobily stěny hlavně v kuchyních. Časté bylo i vyšívání svátečních ubrusů, šátků a kapesníků. Vyšívání bylo poměrně dost rozšířeno ještě v první čtvrtině 20. století a v nejedné domácnosti najdeme tyto skvosty ruční práce a lidské trpělivost mladých děvčat i postarších žen dodnes.

Součástí výstavní expozice byly i tzv. *silhouety*, kterým Lábek věnoval zvláštní pozornost. Jednalo se o stínové obrázky, které národopisec považoval za předchůdce fotografie. Jejich význam zhodnotil následovně „...tvoří podstatnou část v kulturně historickém obraze života měšťanského doby minulé. Jak důležitým bylo toto umění, pochopíme nejlépe, odmyslíme-li si tu záplavu fotografií, která nás obklopuje dnes na každém kroku a vžijeme-li se do doby, kdy jen malbou a plastikou bylo možno zachytiti podobu osoby nám milé.“⁴⁸

Z exponátů výstavy vzniklo muzeum, jehož smysl zhodnotil Lábek následovně. „Musea jsou výstavy pro vědu, tam shromažďujeme jen to, co náš dnešní život nemůže již zužitkovat.“⁴⁹ Události související s rozvojem západočeské etnografie měly podobný sled jako ty události, které se odehrály v Praze, neboť po *Národopisné výstavě* bylo založeno *Národopisné muzeum*.

4.2 Národopisné muzeum Plzeňska

Lábek sestavil základy muzeologie, které formuloval na základě svých zkušeností ze založení a vedení *Národopisného muzea Plzeňska*. Byl kritikem především tehdejšího uspořádání krajinských muzeí, které považoval za málo propracované. Lábkovi se nelíbilo, že byly sbírky

---

⁴⁷ Tamtéž, str.19–20.

⁴⁸ Tamtéž, str. 49.

⁴⁹ LÁBEK, Ladislav. *Několik slov o československém národopise*, Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek, 1924, str. 6.

neuspořádané a rovněž také kritizoval způsob, jakým bylo s předměty zacházeno. Snažil se o zhodnocení mnohdy vzácných předmětů, které měly svůj národopisný a kulturní význam. Lábek prosazoval, aby inventarizace a katalogisace, stejně tak i skládání předmětů probíhaly pečlivě a důkladně. Podle něj bylo nutné „ujasniti si způsob a směr musejní drobné práce, ustanoviti všeobecně platné a jednotné normy. Jest třeba normalisace v inventarisaci, vědecké katalogisaci, ve způsobu ukládání předmětů, v publikační činnosti a ještě v mnohých jiných důležitějších oborech práce.“⁵⁰ Toto Lábekovo snažení o inventarizaci a katalogisaci znamenalo především vnést pořádek do již soustředěného materiálu národopisné povahy, roztřídit dobově i povahově jednotlivé věci a v neposlední řadě zamezit i zcizení (krádeži), protože některé artefakty měly i velkou finanční hodnotu.

Jaký kulturní význam však mělo založení muzea pro společnost? Jak již poznamenal český etnograf a muzeolog Josef Beneš (1917-2005) k významu muzea, tento prostor představuje velmi specifické prostředí, během jehož návštěvy člověk vstupuje do zcela výjimečného prostoru, kde má možnost střetnout se s minulostí a dozvědět se něco nového, co ho může obohatit nebo v něm dokonce podnítit hlubší zájem o příslušnou problematiku. V obecném pojetí jsou muzea místem, která mají přispět k poznání kultury a přírody. Jsou to místa, kde jsou soustředěny hmotné doklady o vývoji přírody a lidské společnosti. Ať už se jedná o muzeum historické, technické, přírodní či národopisné, každý obor se vyznačuje tím, že má své vlastní vyjadřovací prostředky, které nějakým způsobem působí na lidské vědomí. Jedná se o velmi výjimečný akt, během něhož dochází k uskutečňování jedinečného komunikačního způsobu sdělování informací, který je však ovlivněn i vizuálním vnímáním člověka. Mezi čtyři základní funkce muzea podle Josefa Beneše patří *záchrana dokladu* (průzkum terénu, kde se doklady získávají a doplňování sbírek), *ochrana sbírek* (konservace, evidence, organizace fondů), *využití pro vědu* (studium a výzkum, služby

---

⁵⁰LÁBEK, Ladislav. *Nástin praktické museologie pro krajinská muzea vlastivědná*. Praha: Národopisná společnost československá, 1927, str. 3–4.

badatelům, publikace výsledků výzkumu) a využití pro výchovu (následné vystavování sbírek, kulturně výchovné služby).⁵¹ Při komparaci s Lábkovým pojetím významu muzea je nutné konstatovat, že bylo velice podobné. Lábek svou prací směřoval k naplnění všech výše zmíněných funkcí, ačkoliv byl starší než Josef Beneš a neměl příslušné vzdělání v oboru.

Jaké poslání mělo mít etnografické muzeum? Jeho základním úkolem bylo podat obraz vývoje lidové kultury specifické pro určitou lokalitu. Etnografové zakládající muzeum se návštěvníkovi snažili přiblížit způsob života lidových vrstev, který se vztahoval k vesnickým či městským oblastem. Každé místo bylo něčím jedinečné a originální, neboť souhra vlivu různých přírodních, ekonomických a společenských faktorů na společnost dávala vzniknout různým tradicím a zvykům, jejichž forma a podoba se místo od místa lišily a byly následně základem vzájemné diferenciací lidových kultur. Důraz se kladl na etnografické specifičnosti, které charakterizovaly život lidových vrstev. Díky národopisným muzeím si tak bylo možné představit, jak žili lidé v minulosti. Bylo tak možné zhodnotit, jak se kultura vyvíjela a zda některé její prvky přetrvaly do současnosti.⁵²

Podle Lábka měl mít nejmenší ústav alespoň 3 místnosti. Bylo nutné ujasnit si, co se má vystavovat. V případě vlastivědného muzea bylo nutné, aby zahrnovalo následující tematické celky: přírodní poměry, prahistorii, historii kraje, kulturu města, kulturu venkova a zaměstnání obyvatelstva. Lábek kladl důraz zejména na dodržení následujících kritérií. „Krajinské museum musí v každém případě poskytovat ucelený a všestranný obraz své zájmové oblasti, tedy bude mít ráz kulturně historický, nikoliv umělecko-historický a zároveň co nejvíce popularisační. Čím méně místa, tím přísněji budiž dodržován program,

---

⁵¹ BENEŠ, Josef. *Kulturně výchovná činnost muzeí. Díl 1, část textová*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, str. 12–21

⁵² Tamtéž, str. 36–37.

aby na úkor jedné části sbírek nezabírala druhá příliš mnoho plochy. Tomu lze pak vyhovět jen pečlivým výběrem vystavených předmětů.“⁵³

Do roku 1915 měla Plzeň *Umělecko-průmyslové a Historické muzeum*. Pouze *Historické muzeum* se zaměřovalo na místní kraj, sbíralo například plzeňské přírodní památky či politické dokumenty. To, co chybělo, byly památky, které by vypovídaly o životě místního lidu. Tento úkol mělo naplnit *Národopisné muzeum*, jehož počátky sahají do konání plzeňské *Národopisné výstavy Plzeňska* v plzeňské Měšťanské besedě v roce 1912, kterou navštívilo 10 000 lidí. Zůstalo z ní mnoho předmětů, které se staly základem pro muzejní expozici. K slavnostnímu otevření muzea došlo v den svatého Václava roku 1915. Roku 1919 uzavřela společnost smlouvu s obcí (s městem Plzeň). Na základě této smlouvy se veškeré muzejní sbírky staly veřejným majetkem. Sběr materiálu a instalační náklady měla na starosti společnost. Obec měla udržovat prostory, v nichž muzeum sídlilo, měla opatřit dozor a úředníka.⁵⁴

Vymezení programu muzea bylo jasné, nemělo se zaměřovat pouze na venkovský lid, ale mělo ukazovat i život městského obyvatelstva. Mělo podávat obraz kulturního života na Plzeňsku celkově. Řazení exponátů v plzeňském muzeu bylo podmíněno jejich významem pro život. V Lábkově době byla v přízemí budovy nainstalována expozice zaměstnání lidu, první poschodí bylo věnováno životu a kultuře městského lidu. Druhé patro ukazovalo život a kulturu okolí Plzně, tj. venkova. Již v počátcích existence muzea si jeho zakladatel stěžoval na nedostatek místa, neboť pro mnoho předmětů nebyl prostor na jejich umístění, a proto byly na některých místech vystaveny pouze zástupci početného materiálu.⁵⁵

Lábkova muzeologická činnost je mnohými odborníky kladně hodnocena, neboť i přesto, že neměl příslušné vysokoškolské vzdělání,

⁵³ LÁBEK, Ladislav. *Nástin praktické museologie pro krajinská musea vlastivědná*, str. 7.

⁵⁴ LÁBEK, Ladislav. *Lid na Plzeňsku, obraz jeho života a práce v domě Gerlachovském v Plzni*. Plzeň: Národopisné muzeum Plzeňska, 1927, str. 7.

⁵⁵ Tamtéž, str. 7.

což mu bylo některými jeho kolegy vyčítáno, proslul i mimo západočeský region. Plzeňská etnografka Marie Maderová o Lábkově přínosu českému národopisu a muzeologii napsala, že spočívá především v tom, že Lábek „vybudoval jedno z nejbohatších národopisných muzeí v republice, s pevnou koncepcí, dokumentující život lidu v plzeňském regionu ve všech sférách a sociálních vrstvách a jako jeden z prvních upozornil na ten fakt, že je třeba studovat všechny společenské skupiny národa, které spolu žijí, navzájem se ovlivňují a doplňují.“⁵⁶

4.2.1 Umístění muzea v centru Plzně

Důležité je také obrátit pozornost na význam prostorů, v nichž bylo *Národopisné muzeum Plzeňska* umístěno. Nachází se na *Náměstí Republiky* v Plzni. Centrum Plzně tvořily historicky hodnotné domy, které pamatovaly mnoho z časů její dlouholeté historie. Na plzeňské náměstí byli obyvatelé města hrdí. Tento prostor se stal symbolem úctyhodné městské historie, a proto se jevil jako ideální místo k založení národopisného muzea, které by dokumentovalo kulturu a život obyvatel Plzeňska. Objasnit význam historického a kulturního významu centra Plzně není složité, neboť počátky města sahají až do období středověku. V jádru náměstí, které má rozměry 193 x 139 m, stojí gotická *katedrála svatého Bartoloměje*. Kolem náměstí byly rovnoměrně rozloženy domovní bloky. Byly tvořeny jednopatrovými měšťanskými domy. Jak se můžeme dočíst v knize o historii Plzně, toto historické uspořádání na lidi působilo velmi pozitivním, racionálním a přehledným dojmem. Centrum, které mělo gotický půdorys, vytvořilo do sebe uzavřený svět, který od okolí odděloval vodní příkop, parkán a hradby. „Celek města vznikl takto součtem jednotlivých staveb, utvářených architektonicky se zřetelem k jejich poslání obytnému, hospodářskému, obrannému či ideovému. Přísně logický a funkční řád, který určoval již půdorys města

---

⁵⁶ MADEROVÁ, Marie; MAZNÝ, Petr. *Plzeň očima Ladislava Lábka*, str. 10.

a byl i vodítkem jeho výstavby, spínal pak jako organický celek v útvar slohově jednotný, nadaný nadto vertikalizmem, vlastním této době“⁵⁷

Architektonickou hodnotu budov na plzeňském náměstí Lábek pojímal jako projev umění milovnosti a velké píle a snahy, které byly vlastní našim předkům. Stavební techniku a celkové uspořádání historického jádra Plzně z 13. a 14. století hodnotil kladně. Vyjádřil se o nich následovně. „Byl to zcela úmyslný systém, opřený o důvody strategické a vše ostatní muselo se mu podříditi. Co předcházelo, hledělo vždy jen k potřebám hospodářským a nejsou omezeno místem, rozvíjelo se volně, zcela po způsobu výstavby obcí venkovských.“⁵⁸ V zanícení pro národopis však Lábek podceňuje význam hospodářsko-průmyslového rozvoje pro chod města či jeho přínos pro společnost. V tomto rozvoji vidí národopisec převážně jen nebezpečí pro zánik starého národopisného materiálu a nechápe, že nová doba měla přinést nové pohledy i nové zdroje pro národopisnou práci.

Příchod moderní doby ve znamení pokroku Lábek hodnotil negativně, neboť si podle něj lidé nedokázali dostatečně vážít estetických hodnot, které jim zanechala minulost. Příkladem jsou již zmiňované architektonické budovy v centru Plzně. Mnoho významných objektů bylo zničeno či ztraceno. Plzeňské historické jádro přišlo o významné barokní a renesanční stavby, historicky hodnotné domy. Zničení hrozilo i tzv. *Gerlachovskému domu*, který byl podle Lábkových slov důkazem toho, jak může být do materiálního objektu vtělen duch minulosti a vysoká umělecká úroveň předešlých generací. Lábek dlouho přemýšlel o využití historické budovy pro speciální účely. Nadchla ho jeho dlouhá historie.⁵⁹ Skrze *Společnost pro národopis a ochranu památek* dům získal a založil v něm muzeum.

⁵⁷ BĚLOHLÁVEK, Miloslav; KUCHYNKA, Václav; KOVÁŘ, Jaromír etc. *Kniha o Plzni*. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1963, str. 14.

⁵⁸ LÁBEK, Ladislav. *Gerlachovský dům, měšťanský dům středověku*, Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek, 1933, str. 3.

⁵⁹ LÁBEK, Ladislav. *Lid na Plzeňsku, obraz jeho života a práce v domě Gerlachovském v Plzni*, str. 3.

V díle „*Gerlachovský dům, měšťanský dům středověku*“, se Lábek podrobně věnoval minulosti této historické budovy, jejíž počátky sahají do 14. století. Byla jediným objektem postaveným v gotickém slohu, který v centru města zbyl z doby středověku. „Odmyslíme-li si stavební změny XVI. a XVII. století, zbude před námi gotická kostra, která poskytuje jasný a bezpečný obraz bydlení ze samých počátků výstavby města, asi tak z období válek husitských, kdy se tu usadil učený magistr Hanuš, osobní lékař českého exkrále a císaře Zikmunda.“⁶⁰

V období třicetileté války byl dům poškozen, zejména v důsledku dobývání města Mansfeldovými vojsky (Mansfeld byl vojevůdcem českých stavů) v roce 1618. Lábek napsal, že „dům Gerlachovský vyhořel a stal se nevábnou poustkou. A jako bylo pak zchudlé a zpustlé celé město po drahně let, tak i Gerlachovský dům stál tu opuštěn střídaje majitele, kteří konečně nevědouce si rady, přenechávají poloviční zříceninu obci za nepatrný peníz.“⁶¹ Od roku 1696 na téměř celých sto let patřila budova rodu Augustonů, kteří jej opravili. Po nich byl jeho dalším vlastníkem Jan Ullmann.⁶²

Přívlastek *Gerlachovský* získal dům po svém majiteli Josefu Gerlachovi, který jej vlastnil od roku 1839. Jednalo se o významného muže, který byl hudebním skladatelem, zpěvákem, tanečním mistrem a kaligrafem. Jeho život byl velmi veselý, neboť Josef byl velmi rád středem pozornosti v mnoha plzeňských zábavních podnicích. Podle toho, jak o něm Lábek psal, si lze představit Gerlacha jako velmi optimisticky naladěného člověka, který byl vtipný za každých okolností. Návštěvníkem Gerlachovského domu byl za dob, kdy jej Gerlach vlastnil, i Bedřich Smetana.⁶³

Gerlach zemřel v roce 1884. O několik let později po jeho smrti už bychom, podle Lábkových slov, dům nepoznali. Noví majitelé již nechtěli

⁶⁰ LÁBEK, Ladislav. *Gerlachovský dům, měšťanský dům středověku*, str. 5.

⁶¹ Tamtéž, str. 14–15.

⁶² Tamtéž, str. 15–16.

⁶³ LÁBEK, Ladislav. *Lid na Plzeňsku, obraz jeho života a práce v domě Gerlachovském v Plzni*, str. 5.

do starých budov investovat, a proto začala stavba chátrat. V roce 1909 bylo dokonce nařízeno vystěhování domu, po kterém mělo dojít k jeho demolici. Od zbourání ho však zachránil v tehdejší době nově vzniklý *Kroužek přátel starožitností*, neboť členové kroužku v Gerlachovském domě viděli velice hodnotnou kulturní památku. Budovu se povedlo zachránit a zrestaurovat. *Společnost pro národopis a ochranu památek* v čele s Ladislavem Lábkem si dům vybrala jako muzejní sídlo, kde měly být umístěny a vystavovány kulturně historické památky národopisného charakteru.⁶⁴

4.3 Činnost muzea

Muzeum pravidelně vydávalo výroční zprávy, které informovaly o muzejní činnosti v jednotlivých obdobích. Účelem těchto zpráv bylo informovat veřejnost o organizačních, sběratelských, vědeckých a popularizačních činnostech. Ve zprávách se poukazovalo i na případné nedostatky.

Například za rok 1921 přibylo v *Národopisném muzeu* 1002 inventárních čísel, celkový součet k 31. prosinci byl 7129 inventárních čísel. Celkem 22 předmětů bylo zakoupeno *Společností pro národopis a ochranu památek* a některé předměty muzeu darovali lidé. Součástí muzea byl i fotografický archiv. Zamýšlené soustavné fotografování lidových staveb nebylo do této doby realizováno kvůli nedostatečným finančním prostředkům. V tomto roce byl dokončen lístkový katalog, díky kterému se dalo snadno orientovat v hledání objektů. Katalog se dělil na 3 skupiny, přičemž první skupinou byla Plzeň, druhou venkov a do třetí skupiny spadaly věcné památky. V plánu bylo založit ještě čtvrtou osobní skupinu, která by se týkala významných plzeňských osobností. Roku 1921 uspořádal Lábek přednášku pojednávající o přehledu lidového umění na Plzeňsku. Spolu s ním přednášela i jeho sestra Marie o

---

⁶⁴ Tamtéž, str. 6.

místních krojích. *Národopisné muzeum* také pro tento rok bylo účastníkem několika výstav. Jednak velké výstavy školské a jednak také výstavy čepců konané v Praze.⁶⁵

V roce 1925 byla po stránce organizační nejdůležitější snaha o propracování soustavnosti sbírek. Tento rok bylo muzeum opatřeno 17 233 inventárními předměty. *Společnost pro národopis a ochranu památek* rovněž v témže roce navrhla postavení další budovy pro sbírky v tehdejších sadech Legionářů. Stejně tak zde byla i snaha o realizaci projektu na vznik samostatného školského muzea. Oba dva návrhy však nebyly úspěšné. Sběratelská činnost muzea byla za rok 1925 hodnocena jako velmi neúspěšná, neboť na procházení venkova a navštěvování městských rodin nebyl čas ani peníze.⁶⁶ Je třeba poznamenat, že ne každý rok může být ve sběratelské a badatelské práci národopisného charakteru stejně úspěšný. Příčiny toho mohou být nejrůznějšího charakteru: vnější, vnitřní, osobně-personální, prostě jako v každém jiném vědním oboru.

V roce 1925 bylo vydáno několik publikací národopisné povahy: „*O vzniku a vývoji lidových výšivek v širším Plzeňsku*“, knižnice „*Památná místa našeho kraje*“, pojednání „*Buben hrad, Plešnice tvrz a osada*“, dále i „*Hůrka v Plzenci, bývalý hrad Plzeň*“ a další vlastivědná díla. Byl zpracován první všeobecný přehled národopisu širšího Plzeňska. Za určitý úspěch lze ale považovat skutečnost, že muzeu se z iniciativy jeho ředitele Ladislava Lábka podařilo prostřednictvím písemných dotazníků získat cenné informace o plzeňském hrnčířství a pořídít ucelený soupis tohoto, pro národopisné studium, důležitého materiálu. V témže roce byla rovněž uskutečněna výstava lidových výšivek z Plzeňska. Celá akce se konala při příležitosti sjezdu vlastivědných muzeí v Plzni. I v tehdejší době se muzeum nevyhlo

---

⁶⁵ LÁBEK, Ladislav. *Ročenka národopisného muzea Plzeňska za rok 1921, Lidový kroj a výšivky na Plzeňsku*, Plzeň: Národopisné muzeum Plzeňska, 1922, str. 23–27.

⁶⁶ LÁBEK, Ladislav. *Stručný národopisný popis Plzeňska i západních Čech vůbec. VII. ročenka národopisného muzea za rok 1925*. Plzeň: Národopisné muzeum Plzeňska, 1926, str. 16–17.

problémům s návštěvníky. Mnohým z nich se nelíbila výše vstupného a dožadovali se vstupu zdarma.⁶⁷

V ročence za rok 1935 je poznamenaná významná informace, že roku 1932 byl ke *Gerlachovskému domu* připojen dům *Chotěšovský*, neboť pro rozšiřující se sbírku exponátů již nebyl dostatek místa. V témže roce se sbírky muzea dělily na 3 hlavní části. První část expozice, která byla instalovaná v přízemí, byla věnovaná tematice denních prací odehrávajících se jak ve městě, tak na venkově. Druhá (v prvním poschodí) a třetí část (v druhém poschodí) byly zaměřené na byt, kroj, život a umění lidu městského a venkovského. Materiál byl natolik početný, že nemohly být vystaveny všechny předměty, které muzeum vlastnilo, ale pouze jeden zástupce za každý druh. Jak konstatoval Ladislav Lábek, k expozicím byly vybírány pouze „předměty typické a od druhu pouze po jednom kuse (např. kroje!).“⁶⁸

Ve 20. roce existence muzea měla být kompletně dokončena instalace sbírek, což se však nepodařilo. Jak je upozorněno ve zprávě o činnosti muzea, pro vývoj muzea se v tomto období stalo významným nové sousedství školského muzea, které svoje sbírky přestěhovalo do místností v *Chotěšovském domě* (jeho původním sídlem byla Benešova škola na Doudlevecké třídě). Na konci roku 1935 vykazovalo muzeum celkem 37 457 inventárních čísel. 27. září téhož roku muzeum otevřelo výstavu městských ručních prací.⁶⁹

V dobách druhé světové války byl v Plzni v říjnu 1941 zřízen tzv. *Kulturamt*, jehož cílem bylo převzetí správy českých kulturních institucí. Z vedení plzeňských muzeí byli odstraněni jejich dosavadní ředitelé, které nahradili němečtí pracovníci. Akce se měla týkat i *Národopisného muzea Plzeňska*, ale tento plán se nakonec nevydařil a Lábek zůstal jeho správcem. Národopisec byl však v době německé okupace zbaven

---

⁶⁷ Tamtéž, str. 17–20.

⁶⁸ LÁBEK, Ladislav. *Sbírky Národopisného muzea Plzeňska ve 20. roce jeho trvání. XVII: ročenka Národopisného muzea Plzeňska za rok 1935*, Plzeň: Národopisné museum Plzeňska, 1936, str. 5.

⁶⁹ Tamtéž, str. 55–57.

možnosti svobodné práce a rozhodování. Hlavním zájmem všech muzeí měla být především německá kultura. „Měly se vystavovati a kupovati obrazy německých malířů, nakupovati německé publikace, pořádati velké výstavy německých krojů apod. Samozřejmě, že musea, nežli by se byla podvolila tomuto diktátu, raději omezovala svojí činnost navenek a soustřeďovala se na práci vnitřní, dosud nerušenou.“⁷⁰

Roku 1943 přijel do Plzně Ulrich Nicolaie (z Eisenachu v Bavorsku). Měl provést reorganizaci plzeňských muzeí. Jeho každodenní přítomnost v *Národopisném muzeu* nebyla nijak přínosná, neboť se sbírkami se seznamoval nešetrným způsobem. „Řádil v místnostech po svém, od sklepa až na půdu, že mu zřízenec muzea nestačil ani posluhovati.“ Doktor Nicolaie navrhl novou instalaci sbírek, která vyvolala zděšení. Ulrichův návrh byl kritizován, neboť nevykazoval žádnou smysluplnost. Exponáty měly být radikálně zpřeházeny a poskládány k sobě nelogickým způsobem.⁷¹ Po válce byla obnovena původní expozice i činnost muzea. Od roku 1948 je *Národopisné muzeum* součástí ústavu nazvaného *Západočeské muzeum v Plzni*. Pod tímto jednotným organizačním a správním celkem jsou sloučena všechna plzeňská muzea. Ladislav Lábek zůstal na pozici ředitele *Národopisného muzea Plzeňska* do roku 1963.⁷²

5 LÁBKOVA ETNOGRAFICKÁ PRAXE

5.1 Národopis v pojetí Ladislava Lábka

V každé literatuře zabývající se problematikou vzniku národopisu se dočteme, že je to velmi mladá věda. To věděl dobře i Ladislav Lábek,

⁷⁰ LÁBEK, Ladislav. *Národopisné muzeum Plzeňska za německé nadvlády 1939–1945. XXIV. ročenka Národopisného muzea Plzeňska*, Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v Plzni, str. 5–6.

⁷¹ Tamtéž, str. 7–8.

⁷² <http://www.zcm.cz/objekty/narodopisne-muzeum-plzenska-nmp/historie-muzea> [citováno 27.3.2015]

který své pojetí národopisu objasnil v malé knize nazvané „*Několik slov o československém národopise*“. Poznamenal v ní, že jako samostatná disciplína se národopis začal formovat v polovině 19. století. Jeho poznatky svědčí o tom, že o oboru měl velký přehled a v problematice se dobře orientoval. Lábek o počátcích disciplíny napsal následující. „Ještě před sto lety vyčerpával se národopis zejména pro různá lidská plemena a částečně o jejich způsobu života. A tu zas převládaly národnosti exotické, protože romantism tehdejší společnosti vyhledával jen zvláštnosti, rarity, zručnosti apod., aby vyhověl vkusu doby.“⁷³

Až s postupem doby, jak národopisec konstatuje, obrací se hlavní zájem národopisu na domácí lid. Co se týče českého národopisu, jeho vznik podnítili podle Lábka nejprve malíři a literáti, kteří začali zkoumat československý lid a nastartovaly tak zájem o jeho bližší zkoumání a snahu o jeho důkladnější poznání. Lábek byl v tomto ohledu konkrétní a připomněl malíře Josefa Mánesa (1820-1871) a spisovatelku Boženu Němcovou (1820-1862), jakožto dvě osobnosti české historie, které mají v tomto směru prvenství, neboť byly průkopníky snahy o důkladnější poznání lidové kultury.⁷⁴

Mánes je považován za zakladatele a klasika našeho novodobého umění a národní malby (obrazy *Vesnický kostelík*, *Labská krajina*, *Pod chalupou*, *Řípský kraj* aj.). Němcová za zakladatelku novodobé české prózy (literární dílo „*Babička*“ jako ideál české moudrosti a životní harmonie, „*Obrazy z okolí domažlického*“ jako jeden z pramenů etnografické studie oblasti). Následovaly je další osobnosti, díky nimž nezůstaly české veřejnosti skryté a neznámé mnohé hodnoty a poklady, které vytvořily a zachovaly předchozí generace v podobě různých projevů a žánrů starého lidového umění materiálního i duchovního (věci, písně, zvyky, aj.). A tak rozšiřující se, sílící zájem a záliba naší veřejnosti o způsoby, zvyklosti, proměny a kulturní tradice života prostého lidu měst, hlavně ale venkova, vedl k odborné profilaci řady jedinců. Z jejich

---

⁷³ LÁBEK, Ladislav. *Několik slov o československém národopise*, str. 9.

⁷⁴ Tamtéž.

středu pak vyšel nejen ne jeden odborně etnograficky vzdělaný nadšenec, ale přímo i vědecký pracovník. Ladislav Lábek byl toho živým důkazem.

Vrcholem všech těchto aktivit v českých kruzích byl rok 1891, kdy se konala *Jubilejní výstava* v Praze, v této práci již několikrát zmiňovaná. *Jubilejní výstava* vstoupila do dějin národopisu jako mezník, od něhož se odvíjely další události, které Lábek ve svém představení národopisu připomněl. Po výstavě to bylo kupříkladu založení časopisu *Český Lid*, který vedl Čeňek Zíbrt (1864-1932). Založení periodika se stalo dalším z mnoha aspektů, které nastartovaly vývoj oboru a na které Lábek v souvislosti s rozvojem disciplíny upozorňuje. O realizaci *Národopisné výstavy československé* konané v Praze smýšlel Lábek tak, že byla projevem posilujícího se národního cítění. Byl to pocit, který český národ stmeloval. Ladislav se pražské výstavy účastnit nemohl, ale její ohlas, který měl významný vliv na rozvoj české etnografie, ho také ovlivnil. Tehdy mladý muž si dobře pamatoval, jak se o výstavě mluvilo a co vše změnila. Po výstavě vznikla již výše zmiňovaná encyklopedie a *Národopisné muzeum*. Centrem všeho dění tehdy byla Praha. Objevovaly se další impulsy až do vypuknutí první světové války, která rozkvět národopisu přerušila a mnoho toho změnila.⁷⁵ Lábek válku zažil, sám byl na frontě a viděl hrůzy, které přinesla. Byla to událost, která ještě více prohloubila národní cítění formující se již před jejím vypuknutím. Ani válka však nemohla zastavit rozvíjející se činnost badatelů. Situace však po válce dostala zcela nový rámeček.

Tendence národa ukázat, že tvořil vyspělý a soběstačný stát s osobitou kulturou sobě vlastní, byly mnohem silnější. Po skončení války však paradoxně dochází k úpadku disciplíny, ze kterého se, jak Lábek konstatuje, národopis dostává až po roce 1924, kdy byl do Prahy svolán *Národopisný sjezd*, na kterém se projednávaly důležité organizační změny. Lábek k problematice vývoje oboru také poznamenal, že k podpoře národopisného studia přispěla jednak

---

⁷⁵ Tamtéž, str. 9.

vlastivěda, což byl tehdy nově vyučovaný předmět ve školách a jednak také početné vlastivědné sborníky, které byly po Československu vydávané učitelstvem. Ty podle Lábka přinesly mnoho látky pro studium lidu a šířily „v mládeži lásku i pochopení pro toto důležité odvětví vědy.“⁷⁶

Lábek ve svých úvahách o národopise upozorňuje, že evropské národy sice spojovala podobná kultura, ale ani o jednom z nich nelze říci, že právě on je původcem kultury další. Kultura, jak Lábek píše, je obecným vlastnictvím a i když jich existuje mnoho a jsou odlišné, lze u nich najít společné rysy. I kdyžby však měly národy společné základy, každý je postupem času proměnil takovým způsobem, že nabyly zcela nové podoby a nových hodnot. Kultury národů se liší, jsou osobité a jedinečné. Jedna událost může mít jistý význam pro Čechy a jiný pro Francouze. Pro hledání odchylek specifických pro určitou skupinu lidí však nemusíme jít ani za hranice, neboť i uvnitř národa, který existuje v rámci jednoho státu, jsou místo od místa rozdíly patrné na první pohled. Konkrétním důkazem jsou například *lidové zvyky*, jejichž popisu se Lábek věnoval, a o nichž bude více pojednáno v následujících částech práce. To, co kultury odlišuje, je projevem národní osobitosti a životaschopnosti národa. A právě to, že je národ schopný upravit si svůj život a své potřeby podle sebe a je schopný upravit všeobecný kulturní základ podle vlastních názorů, je důkazem toho, že je dostatečně vyspělý a vyvinutý. Takový národ nepotřebuje přejímat cizí názory a vědomosti, ale je schopný vytvářet nové, vlastní hodnoty. „Naprosté splynutí národů v jedinou stejnorodou masu bylo by jistě zárodkem neodvratné jejich smrti úplného jejich zničení nebo alespoň zakrnění obecné kultury. Vzájemné rozdíly jsou jedinou a velikou vzpruhou, která jest podmínkou zdárného vývoje a odpovídá plně i podmínkám přírodním.“⁷⁷ Takto Lábek svými slovy podporoval lidskou rozmanitost a odlišnost. Viděl v nich pozitiva, protože podle něj je správné, že nenajdeme na světě dva lidi, kteří by byli stejní ve všem. Každý z nás je

---

⁷⁶ Tamtéž, str. 10–11.

⁷⁷ Tamtéž, str. 3–4.

jedinečnou osobností, má jiné vlastnosti, zvyky, názory či fyzickou stavbu těla. Stejně tak je to s národy.

Jak tedy definovat národopis? Podle Lábka je národopis vědou, která nás učí poznávat národy nejen z hlediska jejich fyzických vlastností, ale rovněž i těch duchovních. Můžeme zkoumat člověka a znát jeho tělesnou stavbu, vědět proč a jak se odehrávají konkrétní procesy. Můžeme znát i jeho vývoj a historii, ale mnohdy neporozumíme jeho jednání, které určuje lidská povaha a duševní stránka. Do pojetí významu toho, co obor zkoumá tak Lábek vnáší i duchovní aspekt, který je jeho důležitou složkou určující mnohé a z něhož lze vyčíst spoustu informací ohledně současného i minulého života národů. Proč se lidé chovají tak, jak se chovají, je hlavním předmětem disciplíny. Každý člověk a každý jednotlivý národ má vlastní svérázné bytí. „Vytýčení těchto rozdílů a zvláštností jest úkolem československého národopisu, jehož úlohou jest také stanovit, do jaké míry jsou projevy a dokumenty národní osobitosti rozsáhlé a vynikající, zdali národ československý vykazuje obzvláštní sílu tvořivou a je-li silna jeho přirozená touha po krásnu, dobru a ušlechtilém životě. Jest prostě důležité znáti a věděti, jaké místo zaujímá národ československý v kulturním závodění evropských národů.“⁷⁸

Přes některé zde uvedené Lábkovy názory na národopis a definice jeho pojetí je třeba upozornit na důležitý fakt, že jeho přístup nespočíval v tom, že bychom snad měli jinými národy opovrhovat a povyšovat se na ně. Neměli bychom ostatním vnucovat to, co považujeme za pravdivé a správné. Svět vidíme optikou kultury, v níž jsme byli vychováni. Stejně tak jiní lidé by nám neměli vnucovat jejich postoje a hodnoty. Pravé lidství, jehož základy stojí na vysoké národní kultuře, chápe a snaží se o porozumění druhých národů. Je schopné uznat přednosti ostatních a snaží se o vzájemné porozumění. Když poznáme vlastní přednosti a budeme zvyšovat svou vlastní kulturní úroveň, pak můžeme být dobrým příkladem pro ostatní. Na tento

---

⁷⁸ Tamtéž, str. 4.

uvedený názor Lábek upozorňoval. Existence národopisu byla Lábkem obhajována, protože ji považoval za vědu nezbytnou. Prosazoval i její výuku, která měla podporovat, aby se duše i srdce šlechtily. Lábek ve svých uváhách uvedl, že vyučováním národopisu se bude „pěstovati charakter, šlechtiti duše i srdce, neboť život našeho lidu byl a jest i dnes namnoze proniknut hlubokým smyslem pro dobro, pravdu a krásno.“⁷⁹

Projev vkusu a smysl pro krásno lze dle něj spatřovat například v *lidových výšivkách*. Díky nim si ženy dříve udržovaly radost ze života, odpoutávalo je to od všedních starostí a práce. Svůj domov, kde žily, si hýčkaly a příjemňovaly.⁸⁰ Kdybychom porovnali volnočasové aktivity žen žijících v současné moderní době, našli bychom pouze velmi málo těch, které ještě ovládají některou z typicky ženských prací. Výšivky byly projevem své doby, lze z nich vyčíst spoustu informací o povaze tehdejších žen. Dnes můžeme tyto ruční práce obdivovat pouze v muzeích. Pohled na ně člověka nutí k zamyšlení, kam vlastně tyto dávné tradice zmizely a čím byly nahrazeny. Doba je čím dál tím více uspěchanější a lidé nemají volný čas pro sebe a odpočinek. Dříve byly ženy také ve stresu, ale uměly odpočívat a tím pěstovaly zdravého ducha, který se projevoval i v jejich činnostech i přístupu k životu.

Vedle výšivek byly podle Lábka dalším symbolem lidství spojeného se zdravým duchem i *národní kroje*. V minulosti byly pro lidi symbolem slavnostní události a nevšednosti, proto o něj pečovali. Považovali jej za projev jejich národní osobitosti, která byla spojená s krajem, v němž žili. Místo od místa se kroje lišily. Ohledně jejich významu Lábek upozorňuje, že i ve školách měly být studenti vedení k tomu, aby v kroji nespátřovali jen symbol radovánek, nýbrž měli v něm vidět něco významného a posvátného, co by si mohli spojovat s významnou a slavnostní událostí. Každá část kroje měla svůj vývoj a byla důležitou součástí funkčního systému. Lid měl být co nejvíce obeznámen s významem kroje a to měl dle Lábkových slov v určitém

---

⁷⁹ Tamtéž, str. 4–5.

⁸⁰ Tamtéž, str. 4.

slova smyslu zajistit právě národopis.⁸¹ Krojem se podrobněji zabývala Lábkova sestra Marie.

Národopis měl vést podle Lábka k úctě k práci, která národu nebyla cizí. Důkazem toho jsou podle něj lidové písně, zvyky a obyčeje. Stejně tak je důležité vzbuzovat i lásku k přírodě, do níž bychom se měli vracet. Právě ona je základem veškerého života a krásna. Jak Lábek napsal národopisem „bude se buditi touha po krásném životě rodinném, neboť líčení rodinného života předků nás okouzljuje svým poetickým prostředím, plným ušlechtilosti a vzájemné lásky.“⁸²

Dalším úkolem vědy je vzbuzovat úctu a lásku k rodnému kraji, zemi a celému národu. Lábek dal za příklad český lid, který se podle jeho slov nikdy nezřekl své národní identity i přes mnoho politických a sociálních peripetií. Lásky k národu se projevila i národopisnými výstavami, které Lábek ve svém pojednání na mnoha místech připomíná. Každý jedinec je součástí národa, tedy celku, který funguje jako funkční systém. S úctou a láskou k národu souvisí podle Lábka rovněž i péče a cit pro kulturní památky. Nové generace by se o ně měly starat a zachovávat je, zdůrazňovat jejich význam a historii. Na stejné úrovni jsou vedle kulturních památek i ty přírodní. „Jde o to zachovati, co nám příroda krásného po věky vytvořila, jde o to zachovati svéráz našeho kraje. A hle: i tu národopis bude dobrým pomocníkem, neboť lid již dávno před námi chránil důležité přírodní útvary, ctil staré stromy, které opřádal krásnými zkazkami, pohlížel s úctou k vysokým horám, opřádaje je nymbem pověstí, miloval řeky, potůčky, studánky, dávaje jim krásná přiléhavá jména, věděl o každé bylině, o jich léčivé moci, o každém živočichu, kamení atd., a toto sblížení bylo přírodě přirozenou a nejlepší ochranou.“⁸³

Národopis má podle Lábka podporovat i smysl pro krásu venkova, má lid informovat o tom, jak s prostředím zacházet a neničit ho. Lábkův

---

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž, str. 5.

⁸³ Tamtéž, str. 6–7.

výčet toho, k čemu by měl národopis lid a mladé generace vést zahrnuje i studium řemesel a různých pracovních oborů. Ať už se jedná o zemědělství, chov domácích zvířat, včelařství či rybníkářství, všude lze zkoumat informace vypovídající o každodenním životě lidí. Důležitým úkolem národopisu bylo zkoumat, jak lidé pracují a jak tvoří. Lábek vztahoval lidovou činnost i na řemesla. Úkolem národopisu bylo učit se „poznávati způsob práce i stará přiléhavá pojmenování, jako na příklad u mlynářství, dřevařství, kovářství, hrnčířství, tkalcovství, výšivkářství, krajkářství atd. Zasníváme se do celé řady technik, namnoze starých a poznáváme zkušenosti nabyté staletým úsilím, děděné od pokolení k pokolení.“⁸⁴

Účelem následující uvedené citace je ukázat, že v Lábkově myšlení se objevovaly i filozofické úvahy, neboť často psal o důležitosti poznání a vniknutí do vlastního nitra. Nezabýval se však tím, co je obsahem těchto pojmů a jak je vysvětlit, ale uvažoval o tom, jak poznání dosáhnout. Chtěl upozornit na jedinečnost a zvláštnosti každého člověka. Napsal, že to, co člověk vytvořil „vycházelo přirozeně z jeho nitra, které oplodněno přírodou vydávalo květy naivní prostoty, prosycené ušlechtilostí srdce. ... Přirozeno, že budeme lidu stále klásti před oči dokonalé a umělecky cenné práce našich předků, ne snad, aby je napodobil, nýbrž aby v nich nalézal vzpruhu k vlastní výtvarné práci. Musíme si říci, že to, co dovedli staří, dovedeme taky. Třeba jen vniknouti do vlastního nitra a nalézt tam sebe, tak jak to dovede dosud dítě, které nás často překvapí originalitou svých nápadů i představ.“⁸⁵

5.2 Plzeňsko jako český etnografický region

Každé národopisné bádání, které bylo zaměřené na svébytnost lidu v dané lokalitě, bylo originální a specifické. Pro pole zkoumání, které

---

⁸⁴ Tamtéž, str. 7.

⁸⁵ Tamtéž, str. 7–8.

mělo představovat komplexní kulturní celek, bylo nutné ujasnit si jeho hranice. Plzeň představovala město, které prošlo dlouhodobým vývojem a postupem času se čím dál tím více rozrůstalo. Vznikla zde osobitá městská kultura, která se odlišovala od života na venkově. Se svými přilehlými oblastmi vytvořila komplexní oblast, která se lišila od ostatních částí země. Kdybychom již v 19. století opustili Plzeňsko a navštívili nějaký vzdálenější kraj, možná bychom se cítili tak, že jsme se ocitli v jiném světě. Studium jednotlivých regionů bylo součástí rozsáhlé *národopisné encyklopedie*.

Rozdíl mezi jednotlivými oblastmi byl evidentní, ale i přesto se objevovaly společné základy, které pramenily z politického a hospodářského postavení země. Původem těchto povahových a zvykových rysů byl i celkový kulturní život národa a jeho geografické umístění, které souviselo se vztahem k přírodě a přístupem k jejím ukazatelům. Jak již Lábek poznamenal, určité znaky, které se vyskytovaly v západních Čechách, bychom našli i v jižních Čechách, na Moravě či na Slovensku. Kraj však bylo nutné sledovat jako samostatný komplexní celek. Bylo tedy nutné mít pro každou oblast badatele, kteří by důkladně zkoumali a zmapovali tamní lid. Doba pokroku a průmyslu, která s sebou přinesla i změnu myšlení a chování však zájem o lidovou kulturu potlačila. Přesto se našli lidé, kteří se zabývali minulostí a kteří chtěli její odkaz uchovat i pro budoucí generace. Jejich cílem bylo popsání lidu a jeho povahy jako takové.⁸⁶

Ačkoliv se doba neustále mění a vyvíjí, duch minulosti je v určité formě přítomný i v tom, co je současné. Úkolem národopisu nemělo být pouhé zabývání se minulostí a dřívějšími tradicemi či zvyky, ale mělo zohlednit i způsoby života současného a dát odpovědi na některé nevyjasněné otázky. Připomíná-li se ve zmíněném textu, že doba pokroku a průmyslu přinesla s sebou i změnu myšlení a chování, pak jde o konstatování pravdivé. Půlstoletí (1875–1925) bylo skutečně

---

⁸⁶ LÁBEK, Ladislav. *Stručný národopisný popis Plzeňska i západních Čech vůbec*. VII. Ročenka Národopisného musea Plzeňska za rok 1925, str. 3–4.

technologicky revoluční dobou (rozvoj železnic, vznik velkých továren, např. Škoda v Plzni aj.), která nemohla neovlivnit kulturní život národa a jeho projevy zejména ve městech a příměstských oblastech. Je proto možno říci, že tyto projevy tzv. průmyslové revoluce, jak byly souhrnně označeny, měly určitý potlačující vliv na některé vžitě tradice (například náboženské), lidové zvyklosti i lidové umění a zpěv, zejména v průmyslových lokalitách městských, zatímco v oblastech tradičně zemědělských lidové a národopisné tradice nijak narušeny nebyly, ale naopak vznikem Československé republiky v roce 1918 načas dokonce ještě více ožily.

Jak tedy Lábek vymezil kulturní areál, který měl představovat komplexní celek? „Vycházíme-li z těchto předpokladů, nemůžeme národopis Plzeňska omezovati jen na úzkou oblast bývalého plzeňského panství, nýbrž musíme k ní přičleniti všechno české i v novější době zněmčené území až ku hranicím bavorským, neboť to vše tvořilo kdysi jakýsi celek. Shledáme tu vzájemné kulturní vztahy, příbuznost zvyků, kroje, atd., ovšem v různých stupnicích vývoje.“⁸⁷ Tato Lábkova slova potvrzoval život sám. Například v českém příhraničí u bavorských hranic, kde žila silná německá komunita, bylo běžné, že Čech si bral za manželku Němku a naopak.

Je třeba objasnit si však již samotné počátky osídlení mapovaného území, od něhož se vše odvíjelo. Na Plzeňsku to byla především poříčí řek Radbuzy a Mže. Centrem byla stará Plzeň, dnešní Plzenec. Lidé začali postupně kolonizovat neobydlená území, i zemskou hranici (dnešní Chodsko). „V kolonisaci hrály velikou úlohu kláštery Teplá, Kladruby, Chotěšov, Plasy a kolem nich vytvářely se první kulturní a hospodářské celky čili panství, k nimž připojila se ve XII. století další panství nově se tvořící šlechty. Posledním činitelem stala se

---

⁸⁷ Tamtéž, str. 3.

města, která získavši četné vesnice, vytvořila z nich rovněž panství a tak bylo hospodářské i kulturní rozvrstvení západních Čech skončeno.“⁸⁸

Lábek vymezil jako hranici západočeského kulturního areálu samotnou Plzeň. Po výše popsané kolonizační transformaci kraje byly již patrné formující se národopisné ukazatele, které se postupem času čím dál tím více prohlubovaly. Obyvatelé místa svou kulturou dali vzniknout jednotnému celku zvláštností a zvyků českého západu, označovanému jako tzv. lidový svéráz. Největší rozmanitosti dosáhly v 18. století, kdy mělo každé panství svůj specifický kroj. Za nejdůležitějšího činitele, který určoval charakter a povahu místního národopisu, považoval Lábek hospodářství. Z hlediska přírodních faktorů měly velký vliv na kulturní vývoj řeky. Na Plzeňsku to byla Radbuza, Mže, Úhlava a Úslava, kolem nichž se soustředil život. Oproti neúrodným horským oblastem mělo Plzeňsko výhodu v tom, že se zde nacházel tzv. permský úrodný útvar, který byl bohatý na ložiska uhlí. Stejně tak důležitým jako zeměpisné podmínky byla i mluva. Podle Lábka se řeč v této oblasti dělila na chodský (až po Klatovy) a plzeňský dialekt. Po třicetileté válce však doposud kontinuální vývoj ovlivnila germanisace, která podle Lábka „nesetřela sice úplně svéráz lidového života, ale převážné části vzala jeho řeč a ostatní zvláštnosti, zejména kroj, v mnohém porušila, vývoj podlomila, nebo úplně zastavila.“⁸⁹

Národopisné prozkoumání Plzně a jejího okolí se stalo hlavní náplní činnosti spolku nazvaného *Společnost pro národopis a ochranu památek*. Její založení se datuje k 29. 5. 1911. Lábek zastával pozici funkcionáře spolku. K významné činnosti patřilo od roku 1919 i vydávání listu *Plzeňsko*.⁹⁰ Spolek však nezaštiťoval jen zájem o kulturní život lidu, ale jeho pozornost byla zaměřena rovněž i na stavby a objekty, které měly uměleckou či historickou hodnotu. Členové se snažili o to, aby o nich veřejnost co nejvíce věděla, neboť o památky se mělo pečovat, aby

---

⁸⁸ Tamtéž, str. 4.

⁸⁹ Tamtéž, str. 4–5.

⁹⁰ DOUŠA, Jaroslav; MARTINOVSKÝ, Ivan a kol. *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost*. Plzeň: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, str. 175.

byly co nejlépe zachovány pro budoucí generace. Spolek si určil několik důležitých úkolů. „Šířit snahy o uplatnění hledisek estetických při stavbě nových částí města a při všech otázkách dotýkajících se vzhledu města nebo obcí. Pečovat o uchování památek přírodních a rázu krajinného, vést v evidenci domácký průmysl a pečovat o jeho rozvoj zejména po stránce umělecké. Organizovat soukromé sběratelství v Plzni a okolí, podporovat práce směřující k prozkoumání historie a vlastivědy plzeňské, zejména činnost městských muzeí.“⁹¹

5.3 Předmět Lábkova zkoumání

Plzeňsko a jeho obyvatelstvo nabízelo řadu neprobádaných oblastí, čehož si byl Lábek moc dobře vědom. Věděl také, že podat ucelenější přehled dotýkající se všech potřebných témat byla jednak otázka několika let a jednak vyžadovala pomoc a spolupráci s dalšími badateli. Lábek vstoupil do dějin západočeské etnografie jako jedna z prvních osobností, které se začaly soustavně zajímat o život, kulturu a práci plzeňského obyvatelstva. Sepsal monografie pojednávající o řemeslech, které se staly každodenní náplní života místních lidí. Psal o plzeňském knihařství, zámečnictví, o zlatnících či truhlářích. Podrobně zkoumal plzeňský obchod a průmysl.⁹² Velmi přínosná je v tomto oboru jeho práce „*Z historie plzeňského obchodu a průmyslu*“. Další jeho publikace „*Plzeň v letech šedesátých. Vznik občanské záložny a její vývoj*“ se zabývá důležitým faktorem pro oživení a rozvoj hospodářského života města jakým je vznik peněžního ústavu. Obě dvě uvedené Lábkovy práce jsou cenné svým faktografickým bohatstvím, kterým dokumentuje obraz hospodářského, společenského a kulturního vývoje Plzně.

---

⁹¹ LÁBEK, Ladislav; MACHÁČEK, Fridolín. *Národopisná výstava Plzeňska*, str. 54.

⁹² BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Plzeň a její dějepisci*, Plzeň: Městský archiv v Plzni, 1959, str. 13–14.

Lábek zkoumal, jak se pracovalo či jaké morální hodnoty lidé vyznávali. Zajímal se o jejich tradice, zvyky a chování. Studium materiálních pozůstatků doby se snažil vysvětlit i duševní stránku tehdejšího člověka. Je autorem mnoha knih, studií i článků, které rozšířily znalosti o životě obyvatel Plzeňska. Stěžejní oblastí jeho bádání se stalo 19. století, ale pro pochopení souvislostí je nutné zohlednit i Lábkův popis dob minulých, tj. doby od založení města.⁹³ Kromě toho, že Lábek psal a bádal, zachránil také mnoho materiálů, které souvisely s národopisnou problematikou. Jak napsal plzeňský historik Miloslav Bělohlávek (1923-2006) „Některé písemnosti dělnických spolků jsou uloženy také v národopisném oddělení Západočeského muzea v Plzni, kde je shromáždil a zachránil před zkázou Lad. Lábek.“⁹⁴

Z Lábkových prací věnujících se Plzni a jejímu kulturnímu vývoji lze vyzdvihnout „*Potulky po Plzni staré i nové*“, které představují přehledné dílo, které bylo svou povahou národopisné, nikoliv historické. Ačkoliv se obě disciplíny do velké míry prolínají a ovlivňují, k národopisnému bádání je třeba znát i historický kontext, který však není předmětem zkoumání. Účelem napsání těchto knih bylo zajisté přiblížení a oživení tradice minulosti, která formovala současnou tvář města. „I přítomnost tvoří své kladné hodnoty, a nutno je znáti, aby nabádaly k následování a byly oceněny.“⁹⁵

Lábek nepsal historii města, neboť tuto práci již před ním vykonali jiní, například Josef Strnad a či významný plzeňský historik a Lábkův současník Fridolín Macháček (1884-1954). Národopisec chtěl čtenářům přiblížit tu stránku města, ve které se praktikoval denní život jeho obyvatel. Lábkovu kulturně historické pojetí bylo evidentní z toho, co a jak zkoumal. Pozornost kladl na vše, co jakkoliv souviselo s kulturou města.⁹⁶ Lábek považoval za důležité, aby byla především mládež obeznámena s minulostí a přítomností města, neboť právě na mladé

⁹³ Tamtéž, str. 13–14.

⁹⁴ BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Archiv města Plzně. Průvodce po fondech a sbírkách*, str. 277.

⁹⁵ LÁBEK, Ladislav. *Potulky po Plzni staré i nové. Část 1*. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek, 1930, str. 5–6.

⁹⁶ Tamtéž.

generaci záleželo, jak bude vypadat budoucnost. Vzbudit zájem o historii však nebyl jednoduchý úkol. Mnohdy totiž chyběl i zájem o dění přítomné.⁹⁷ Tato myšlenka je důležitá. Přítomnost, kterou žijeme a která nás nejrozličnějším způsobem „omezuje“ považujeme často za nezajímavou či nepříjemnou. A právě pochopení této přítomnosti v její složitosti a takřka denních proměnách, nám může pomoci nejen v životě osobním, který je historicky neopakovatelný, ale i v pochopení minulosti i v určitém náhledu do budoucnosti. Jde tudíž o propojenou vazbu minulosti s přítomností a naopak.

Lábek upozorňoval, že je třeba naslouchat pamětníkům, kteří si ještě živě pamatují události doby minulé. Obyvatelé Plzně bývali pyšní na svou minulost, ale technický pokrok doby vše změnil. Přinesl s sebou i jiné smýšlení a domácí patriotismus byl tentam. „A přece i nevděční spěchají k otevřenému náručí dobré matky Plzně, která každému dopřává útulku i životních podmínek. Její zjizvená tvář, kdysi tak krásná, vítá dosud přívětivě každého, kdo odkudkoliv přichází, aby zde našel pomoc v tuhém boji o vezdejší chléb. Nedbá ran, které jí zasazují co chvíli necitní a zaslepení jednotlivci, stále doufá, že vzbudí konečně trochu lásky v ledových srdcích a věrní synové i dcery přivinou se znovu ke své matce, aby vzkřísili kouzlo bývalého pospolitého života.“⁹⁸ V těchto slovech Lábek vyjadřuje v podstatě nostalgii nad zánikem Plzně staré a obavou nad její přeměnou v město nové, do jehož „hradeb“ proudí za prací tisíce nových občanů z blízkého i vzdálenějšího okolí nemajících zatím k městu žádný vnitřně citový vztah.

Život je dynamický, neustále se vyvíjí a mění. Lidé mají podobnou tělesnou schránku, ale přesto je každý jiný. Kdybychom porovnávali Plzeňana 15. století a obyvatele města žijícího dnes, neměli by nic společného. Jedno by je však přeci jen spojovalo a to vazba k rodnému místu. Důležitost Plzně byla zřejmá již od dob jejího založení, neboť byla

---

⁹⁷ Tamtéž, str. 5.

⁹⁸ Tamtéž, str. 5.

neodmyslitelnou součástí kulturního evropského ruchu. Tento úděl ji vynesl velmi vysoko na pomyslném žebříčku českých měst, které měly z tohoto hlediska významné postavení. Změny, které přinášela doba, působily nejprve na samotné obyvatele. Přicházely nové myšlenky, které znamenaly změnu myšlení, postojů a názorů. Bylo žádoucí zkoumat jejich dopad na změny a důsledky, které se projeví v životech lidí. „Duchovní i fyzický život vtěloval se prací ve hmotu, které dával vždy nový tvar. Tak se měnil postupně kroj, měnilo se prostředí, příbytek a jeho všechno zařízení, měnil se vzhled domů a měnila se tvářnost náměstí, ulic i celého města.“⁹⁹

Pokud bychom přijali tuto optiku, skrze níž se budeme dívat na předměty, které nám zanechala minulost, nabere náš pohled zcela nové obrátky, které byly vlastní i národopiscům Lábkovy doby. Předměty nejsou jen nějaké věci, ale mají svou historii a minulost, ať už jde o nábytek, dům, či nepatrnou ozdobu na kroji. Lábek studiem materiálních artefaktů získal mnoho zkušeností, jak zjistit více nejenom o době, ze které pocházely, ale především o povaze tehdejšího lidu. Trendy převládající v určité lidské epoše nazval módou či slohem. Kromě zmiňované duchovní stránky člověka zasahovaly také do různých sfér života, ať už do stylu oblékání, architektury či způsobů zábavy. Samotný jedinec však nemohl ovlivňovat děj ani průběh vývoje, neboť byl jedním z mnoha, kteří přijímali to, co jim bylo předkládáno dobou. „Pánem byla tu síla, která řídí koloběh vývoje národů a lidstva vůbec.“¹⁰⁰

Jak dříve vypadal život Plzeňanů? Podle Lábkova byl mnohem vážnější, než ten v jeho době. Již ten fakt, že na denním pořádku bylo, že děti rodičům vykaly, a tím jim projevovaly patřičnou úctu, vypovídal o tom, jaký důraz se kladl na mezilidské vztahy. Bývalo také pravidlem, že hospodářství přebíral po otci nejstarší syn. Obyvatelstvo zaměstnávalo zemědělství, ale rozvíjející města nabízela čím dál tím více příležitostí a možností, neboť zajišťovala do té doby mnoho nadstandardních potřeb,

---

⁹⁹ LÁBEK, Ladislav. *Potulky po Plzni staré i nové. Část třetí*. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek, 1930, str. 59.

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 59–60

na což lidé nebyli zvyklí. Rodiny byly početné a dbalo se na manželskou věrnost. Povahou byli Plzeňané podle Lábka spíše rozumnější a rozvážnější.¹⁰¹ I z těchto slov vyplývá, jak Lábek ctil zvyklosti a tradice doby ještě nedávné a jak obtížné a nesnadné pro něho bylo pochopit některé směry hospodářské a společenské povahy bořící mnohé pilíře světa minulého, který svými studii podporoval. Ohlédněme se tedy za kulturním vývojem Plzeňska v podání Ladislava Lábka.

5.4 Lábek a kulturní vývoj Plzeňska

5.4.1 Gotika a renesance

Jak si představit Plzeňana konce 15. století? Z Lábkových popisů přibližně následovně. Byl měšťanem, který měl zastávat několik důležitých životních funkcí, z čehož plynuly i jeho různé povahy. Jednak vedl hospodářství, kterým si zajišťoval obživu. Již tehdy bylo se zemědělstvím úzce spjato i obchodování, které mělo do domácnosti přinést bohatství. Pokud bychom si však představovali člověka této doby jako kultivovaného měšťana, byla by naše představa mylná. Jak Lábek upozorňuje, další povinnost spočívala v obraně Plzně. Měšťan musel bránit město v případě nebezpečí, neboť v 15. století se v českých zemích odehrávaly husitské války. Vojáci mnohdy i chladnokrevně zabili jiného člověka. Nemuselo jim to být příjemné, ale brali to jako povinnost, kterou museli vykonat v zájmu bezpečí a ochrany společnosti. Lidé tehdejší doby tak měli několik povah. Někdy byli krvelačnými bojovníky, jindy paradoxně s láskou pečovali o nemocné, chudé či sirotky. Kulturní hodnoty byly nedílnou součástí mravního základu života měšťana, který

---

¹⁰¹ LÁBEK, Ladislav. *Stručný národopisný popis Plzeňska i západních Čech vůbec. VII. Ročenka Národopisného musea Plzeňska za rok 1925*, str. 9–10.

byl spojen s vírou. „Jest to předně živá a hluboká víra, která tvořila mravní základ celého života, zušlechťovala a nabádala k vyšším myšlenkám a činům.“¹⁰²

Měšťané 15. století podnítli výstavbu velkolepých staveb, aby projevíli úctu a oddání své víře. Z hlediska architektonických skvostů vybudovaných s láskou, která byla lidem vštípená vírou, připomeňme *katedrálu sv. Bartoloměje*. Obyvatelé města uznávali umělecké hodnoty nejenom materiálních věcí. Měli rádi umění, čehož jsou důkazem i dochovaná písemná literární díla. Místní bohatá šlechta posílala své potomky na studia do zahraničí, nejčastěji do Německa. Ve městě však fungovala farní škola, která byla umístěná v samotném středu náměstí.
103

Roku 1468 navíc v Plzni došlo k založení knihtiskárny, jejímž prvním výtiskem byla *Kronika Trojanská* vytištěná roku 1468. Plzeňskému knihtisku věnoval Lábek větší pozornost v díle „*Traktát o plzeňských impresorech*“, kde mimo jiné upozornil na významné období tohoto odvětví, které připsal letům 1498-1513. Tehdy tiskař Mikuláš Bakalář netiskl knihy výhradně jen pro bohaté zákazníky, ale obrátil svou pozornost i na měšťany, pro něž začal tisknout malé, prosté, nenákladné knihy a tím se mohla šířit vzdělanost i v těchto řadách obyvatelstva. V jeho zájmu bylo, aby i chudším vrstvám byly knihy přístupné. Po něm nastoupivší Jan Mantuan Fencel se svým společníkem Janem Pekem pokračovali v odkazu svého předchůdce, ale snažili se o vyrovnání poskytovaných služeb jak pro skupinu chudších, tak i bohatších. Tak mohla být tištěná kniha přítomná i v chudších domácnostech. Tiskaři se snažili vyhovět všem případným zákazníkům. Rodnou půdou knihtisku byl Norimberk, se kterým měla Plzeň čilé styky přátelské a hospodářské.¹⁰⁴

¹⁰² LÁBEK, Ladislav. *Potulky po Plzni staré i nové. Část třetí*, str. 61.

¹⁰³ Tamtéž, str. 61–62.

¹⁰⁴ LÁBEK, Ladislav. *Traktát o plzeňských impresorech*, Plzeň: Grafické závody, 1947, str. 1–2.

Řemeslům je žádoucí věnovat větší pozornost, neboť pro chod městského života hrála důležitou roli. Byla na velmi vysoké úrovni, což dokazoval i fakt, že se mnoho plzeňských výrobků vyváželo za hranice země (týkalo se to např. soukenictví¹⁰⁵). Rostoucí zámožnost města v 15. století umožnila vznik speciálních odvětví (například již zmiňovanému knihtiskařství). Rozvíjela se i další odvětví, které posílily kulturní význam města. K významným řemeslům, jehož kořeny sahají do 15. století, patřilo *perníkářství*. Pro společenský život mělo velký význam, neboť perníková srdce neodmyslitelně patřila k poutím a posvícením. Perník však nebyl ničím výjimečným, co by lidé pojídali výhradně jen při těchto svátečních příležitostech. Jak Lábek konstatoval, perník „byl za stara spíše denní krmí, než-li lahůdkou. Ve starých receptářích nalezneme celé desítky způsobů různé úpravy perníkového těsta. Samostatného perníkáře shledali v Plzni již roku 1495, předtím stávalo jen řemeslo pekařské.“¹⁰⁶

Jako samostatné řemeslo vzniklo také zámečnictví, které se oddělilo od kovářství. Rozdělení těchto dvou řemesel podmínila rostoucí poptávka po práci s železem, která byla typická především pro období pozdní gotiky. Vyráběly se železné zámky, ozdobné dveře, mříže a další užitkové předměty. V 17. a 18. století se technika vylepšuje téměř do dokonalosti. Lábek zámečnické řemeslo obdivoval. Napsal, že v rukou „zámečníka mění se železo ve hmotu svrchovaně tvárnou a vyhovuje i nejspolehlivější tvarové fantazii. Nejvýznačnější památky zámečnické dovednosti v Plzni jsou ozdobné mříže v kapli sv. Antonína u Františkánů a před „Olivetou“ u kostela sv. Bartoloměje.“¹⁰⁷

Ze zámečníků se v 16. století vyvinuli další řemeslníci – *hodináři*, kteří sestavovali mechanické časoměry. Hodinářům věnoval Lábek důkladnější pozornost v díle „*Hodináři ve staré Plzni*“. „Již roku 1517 měla Plzeň svého „orlojníka“...byl tu i velký veřejný orloj na

¹⁰⁵ Soukeníci vyráběli sukna

¹⁰⁶ LÁBEK, Ladislav. *Lid na Plzeňsku, obraz jeho života a práce v domě Gerlachovském v Plzni*. Plzeň: Národopisné muzeum Plzeňska, 1927, str. 9–10

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 14.

nedokončené druhé věži kostela sv. Bartoloměje.“¹⁰⁸ Z výčtu nejvýznamnějších řemeslníků, kteří svou práci rozvíjeli od 15. století, nelze opomenout plzeňské *sladovníky a bednáře*. Do této doby oblíbenou staročeskou medovinu nahradilo pivo, které se stalo oblíbeným nápojem českého lidu až do dnešních dob. „Již v XV. století slynou městské pivovary dobrým výrobkem a plzeňští sladovníci jsou vyžadováni městy k přípravě dobrého sladu. Právo vařiti pivo bylo jedním z četných privilegií královských měst a měšťané využívali jej po řadě, jak bylo celou obcí ustanoveno. (Z toho i název právovárečník.)“¹⁰⁹

Obyvatelé města žijící v období gotiky působili spíše rozvážně a chladně, což lze podle Lábka přičíst jejich vzdělání, hospodářskému rozhledu a znalosti ciziny. Plzeňané měli velký rozhled a přehled o dění díky již zmiňovaným kontaktům s Německem. Bránili se však Žižkovým myšlenkám a novotám. Z Plzeňana se podle Lábka stal „otevřený nepřítel všech novot a zdánlivý zarytý zpátečník. V odporu rostlo i jeho sebevědomí, stoupala hrdost, tvořila se tradice, která se stala měšťanu i po celá příští století směrodatnou pro všechno jeho konání.“¹¹⁰ Postupem času se formovala kultura a vytvářela se tradice, která udávala podobu života obyvatel ještě na dlouhou dobu dopředu.

K výše zmíněné poznámce, že Plzeňané odmítali Jana Žižku, na kterou Lábek upozornil, lze dodat, že v dějinném pojednání o Plzni se často vyskytuje názor, že Plzeň byla „vždy věrná trůnu a oltáři“ za Rakouska (Rakouska–Uherska) i konzervativnější v politickém smyslu v nejnovějších dějinách (nevyjímaje dnešek: pravice–levice).

Všechny tyto zmíněné povahové rysy měšťana žijícího v období gotiky, jak Lábek konstatuje, projevovaly se v *kroji*, jenž hýřil živými barvami, jednoduchými a ostrými liniemi. Plzeňský kraj odolával cizím vlivům. Bohaté měšťanky nosily dlouhé řasnaté pláště, které měly na prsou sepnuté kovovou „záponkou“. Muži nosili kalhoty s úzkými

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 15.

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 21.

¹¹⁰ LÁBEK, Ladislav. *Potulky po Plzni staré i nové. Část třetí*, str. 62.

nohavicemi a špičaté kožené střevice. Mužské pláště byly krátké a lemované kožešinou, proto bylo ve městě mnoho kožišníků. „Kožišiny nalezneme v nekonečné hojnosti v plzeňských inventářích té doby a proto i plno kožišníků v městě...“¹¹¹

Život středověkého člověka byl prostý, uměl se sžít s přírodou, ke které měl blízký vztah. Ať už jeho dům, oblečení či nábytek, vše bylo podle Lábka jakýmsi zrcadlem nitra jeho duše. Na druhou stranu však tato doba s sebou nesla i určitá negativa, neboť byla potlačovaná individualita jedinců na úkor společnosti, kterou ohraničovaly městské hradby. „Individualita jednotlivce nemá tu mnoho místa, město jest pevností, hradem, obklopené nebezpečím, které tvoří z měšťanů jednu rodinu. Jí jest společně žítí, společně trpěti, vzájemně si pomáhati. Polnosti před městskými branami jsou měšťanu vším. V nich nalézají základy své existence, v nich okřívá z těsného ovzduší uzavřeného městského života.“¹¹²

O sto let později, v období renesance, stal se Plzeňan více vzdělanějším člověkem s větším rozhledem a lepšími schopnostmi, než ten doby středověké. Lidé bohatli, čímž se posilovalo jejich sebevědomí a snažili se vyrovnat šlechtě. Posilovala se obchodní sféra, konaly se jarmarky. V 17. století tvořilo vyšší vrstvu v Plzni až na 50 šlechtických rodin, které tvořily vyšší vrstvu domácího obyvatelstva. Do pozadí ustoupilo i dříve tolik důležité hospodářství a na tvrdé práce se najímali lidé. Měšťanské rodiny se zaměřily na podnikání a veřejný společenský život. Individualita jedince nabyla nového významu.¹¹³

Jak již Lábek poznamenal, ve společnosti však byla stále zastoupena i početná vrstva chudých (většinou se jednalo o řemeslníky), kteří i nadále hospodařili obvyklým způsobem. Do veřejného dění se měli možnost projevit formou cechovního zřízení. Faktickou moc ale v rukou stejně držela vyšší vrstva. Plzeňské náměstí ožilo, vedle

---

¹¹¹ Tamtéž, str. 63.

¹¹² Tamtéž, str. 65.

¹¹³ Tamtéž.

jarmarků se na něm konaly různé turnaje, čímž se projevoval bojovný duch lidu pramenící z předešlé doby. Ačkoliv husitské války dávno pominuly, objevily se nové hrozby.¹¹⁴

Město Plzeň trpělo nejen obléháním husitských vojsk, ale mnoho těžkostí a nepříjemností mu dělala i samotná vojska císařská, například v letech 1631–1633 tu ve 3 časových úsecích byla vojska, jímž velel generalissimus¹¹⁵ kníže Albrecht z Valdštejna, jehož vojska Plzeň nejenom finančně silně vyčerpala. „Pobyt byl pro město náročný finančně i morálně pro neobyčejnou hrubost důstojníků.“¹¹⁶

Nebezpečí však nebylo jen uvnitř země, ale i za hranicemi. Čety českých vojáků odcházely bojovat proti Turkům, které Lábek ve svých dílech o plzeňské lidové kultuře rovněž připomíná. Do společnosti přišla vlna nových myšlenkových směrů, humanistických proudů z Itálie. Do Plzně je přinášeli vlašští umělci (kameníci, stavitelé). Člověk se měl podle těchto nových italských způsobů chovat a vypadat jako aristokrat, jehož způsoby, mluva i jednání se zjemnily. Nastala kulturní transformace. Na druhou stranu však v tomto období podle Lábka došlo i k mravnímu úpadku společnosti, neboť lidé opouštěly víru, jejíž zásady dříve striktně dodržovali. I v plzeňských kláštorech vznikaly ostré hádky. Kněžstvo mělo být svým chováním příkladem pro ostatní, což však v období renesance nebylo možné. Ve společnosti se množily zločiny a došlo i k podlomení manželské věrnosti. Lidem se již nedalo věřit, což se projevilo i v oblasti podnikání. Z mnohých poctivých obchodníků se stali podvodníci. „Do tohoto období zapadá pověstný plzeňský „Franta“, patron veselých kumpánů i přezdívka „plzeňský Halama“, jako epitheon pro lidi neurvalé a hloupé, třeba takové zjevy nelze nijak generalisovat.“¹¹⁷

¹¹⁴ Tamtéž, str. 66.

¹¹⁵ Generalissimus= nejvyšší vojenská hodnost udělovaná císařem jako ocenění mimořádných zásluh o upevnění monarchie

¹¹⁶ DOUŠA, Jaroslav; MARTINOVSKÝ, Ivan a kol. *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost*. Praha: Lidové noviny, 2004, str. 79.

¹¹⁷ LÁBEK, Ladislav. *Potulky po Plzni staré i nové. Část třetí*, str. 66.

Odklon od víry v tehdejší době nelze přeceňovat. Řada nepoctivých obchodníků a kramářů byla nejen před organizačně církevními reformami císaře Josefa II. (1780–1790) (například poměrně početné zrušení kostelů a klášterů), ale i po nich. Postupná materializace života pomalu, ale jistě narušovala dominantní duchovno víry (církve) a zanášela semínka sekularizace do života a mravů společnosti.

5.4.2 Baroko a doba probuzenská

Období baroka přineslo do plzeňských společenských poměrů podle Ladislava Lábka větší prohloubení rozdílů mezi nižšími a vyššími vrstvami. Bohatí se podle národopisce stali více upjatějšími, jejich vysoké sebevědomí a aristokratičnost však neplynuly z jejich zámožnosti, jak by se mohlo na první pohled zdát. Pro společenské postavení jedince hrály nejdůležitější roli kontakty s nejdříve postavenými (například s plukovníkem místní posádky nebo zástupcem vlády). Středem pozornosti se mohl stát pouze člověk, který si na sebe mohl obléci vojenský nebo úřednický šat. Takovému člověku bylo nejvíce lichoceno. Lábek se o měšťanech žijících v barokní době vyjádřil následovně. „Duch měšťanů poklesl, nebyl schopen vlastní iniciativy a vláda se starala o to, jak by jej stále více podlamovala a nakonec naprosto podřídila svým centralistickým a vojenským záměrům.“¹¹⁸

Zanikly posty purkmistra a městského rady, čímž padla největší opora měšťanů. Byrokratický a vojenský duch začal ovládat i soukromý život jedinců. Příkladem toho může být vytváření ozbrojených měšťanských sborů. Ty se, ač se to zdá být neuvěřitelné, poměrně rychle stávaly centrem městského společenského dění. Jejich posláním

---

¹¹⁸ Tamtéž, str. 70–71.

bylo vykonávat některé vojenské úkoly, často i udržování pořádku ve městě.¹¹⁹

Jedním z příkladů může být list císaře Ferdinanda III. (vládl v letech 1637–1657) z dubna 1639, kterým se snažil povzbudit Plzeňské k odvaze při obraně před švédskou armádou, která právě v uvedený měsíc vpadla do Čech. V důsledku toho „většina měšťanů konala denně strážné služby se zbraní v ruce od března do srpna 1639.“¹²⁰

Charakteristickým znakem tehdejší společnosti byla závislost na vládních orgánech. Lidé byli podle Lábka povýšení, často měli negativní povahové vlastnosti. Čeština se stala jazykem chudších měšťanských vrstev, němčina vrstev bohatších. Na druhou stranu za pozitivní fakt lze přijmout, že Plzeňané této doby byli oproti renesančním dobám velmi zbožní, jak Lábek konstatuje. Mravní stránka jejich duchovního života byla podle národopisce opět povznesena na vyšší úroveň a byla obohacena o větší dávku mystičnosti. Konaly se duchovní obřady a mše, při nichž se projevovalo plné oddání křesťanství. Věřící se často dostávali do extáze. Jaká byla atmosféra v křesťanských chrámech si lze živě představit na základě Lábkovy popisu. „Ve svitu zlata a množství voskovic, v ovzduší prosyceném vonným kadidlem, při hřmění bubnů, hlaholu trub, všemožných nástrojů a obrovských varhan – holdoval tehdejší měšťan nejen své víře, ale i své umělecky založené duši. Jeho celý zjev byl se vší tou nádherou i zdánlivou pompésností v naprostém souladu.“¹²¹ Lábek chtěl těmito slovy demonstrovat, jakou atmosférou měla být u lidí posilována víra.

Období po baroku střídají trendy, které vládly již dřívějším dobám. Navrací se střízlivost a jednoduchost. Dění v Evropě (Francouzská revoluce v roce 1789, napoleonské války či josefínské reformy a s nimi související již zmiňované rušení kostelů a klášterů) změnilo kulturu a celkové pohledy na život. „Co se dříve zdálo odvěké a nezměnitelné,

¹¹⁹ Tamtéž, str. 71.

¹²⁰ DOUŠA, Jaroslav; MARTINOVSKÝ, Ivan a kol. *Dějiny Plzně v datech, od prvních stop osídlení až po současnost*, str. 80.

¹²¹ LÁBEK, Ladislav, *Potulky po Plzni staré i nové. Část třetí*, str.71–73

kácelo se pojednou v rum a rozvaliny, a třeba po těchto výbuších následovala nová rozvaha a značná korektura názorů, přec zůstavily své nesmazatelné stopy a starý způsob života řítit se neúprosně do říše nenávratna.“¹²²

Pryč je aristokratičnost a neoblomná zbožnost. Zmizely barokní paruky a střevíce s přezkami. Přichází nová doba, která je poznamenaná válkami, konají se reformy a lidé volají po demokracii. Atmosféra je volnější a to se projevuje i na společenském životě. Pryč jsou také rozdíly mezi vrstvami obyvatel. Všichni si mají být rovni a stejnou měrou se mají podílet na správě a řízení obce. Čeština opět ožívá. Pro české obyvatelstvo to však nebyla doba jednoduchá, neboť formování české kulturní tradice mělo před sebou ještě dlouhou cestu. Vlastenci začínají pracovat na dílech, která se měla stát základem nadcházejícího národního obrození.¹²³ O některých osobách tohoto vlasteneckého zanícení a jejich snaze o povznesení české řeči na venkově zajímavě vypovídá několikasvazkové dílo profesora Aloise Jiráska nazvané *F.L.Věk*, umělecky ztvárněné v televizním seriálu téhož jména, vytvořeném právě před 45 lety v režii profesora Františka Filipa.

Lábek svým výčtem změn dokazuje, jak se společnost měnila k lepšímu a co dobrého přinesly nové nastoupivší myšlenkové směry. Zároveň ale upozorňuje, že pokleslo vzdělání, neboť k založení první české školy došlo až roku 1818. Stejně tempo ve všeobecném vývoji, v porovnání s ostatními národy, českým vrstvám znemožnila podle Lábka germanisace. „Když pak měl nastoupiti český živel v popředí kulturního života a nahraditi dříve vládnoucí němectví, objevila se zřejmě jeho nedostatečná příprava.“¹²⁴

Jak Lábek konstatuje, bylo nutné vytvořit z měšťanů nové charakterly. Vzbudit v nich touhu po činorodém životě však bylo velice těžké, neboť došlo k úpadku uměleckého cítění na úkor technického a

---

¹²² Tamtéž, str. 75.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Tamtéž, str. 75.

hospodářského pokroku. Tato doba nebyla plodná na malířská, sochařská či stavitelská díla, která by mohla být obdivovaná po další staletí. To vše patřilo ke kulturnímu vývoji Plzně až do jejího vývoje v 19. století.¹²⁵ „Kulturní život města, tak jako celého národa a lidstva vůbec vyvíjí se podivuhodným způsobem. Vznik střídá zánik, vlna za vlnou se valí, třeba od jednoho vzepětí ke druhému uplyne jedno i více století. A každý nový rozmach kácí nemilosrdně vše staré a buduje na zcela nových základech i názorech. Pokrok jest tu jen zdánlivý a dočasný.“¹²⁶

5.4.3 19. století

Jak hodnotil národopisec, zkoumající plzeňský lid, období 19. století? „Ze zdánlivého úpadku, takřka v předvečer úplného zániku, probral se národ československý znenáhla k novému a čilému životu, aby na sklonku století stál zde připraven k získání plné samostatnosti a vřadil se jako rovnoprávný činitel do kulturní i hospodářské soutěže mezi velké a mocné sousedy.“¹²⁷

Kulturní vývoj Plzně 19. století Lábek rozdělil do třech období. První část ohraničil rokem 1836, kdy zemřel Josef Vojtěch Sedláček (1785-1836). Sedláčkova osobnost je spojená s národně uvědomovacím procesem, který v Plzni začal probíhat od 20. let 19. století. Sedláček byl profesorem češtiny na gymnáziu a matematiky na filozofickém ústavu. Reprezentoval první vlnu plzeňské obrozenecké generace.¹²⁸

Podle Lábka stál v základech společnosti jedinec, na nějž primárně měla být zaměřena pozornost „základem všeho dění jest jednotlivec, tu musíme se především poohlédnouti po tehdejších Plzeňanech, kteří stáli v popředí veřejného života. Avšak i tito jednotlivci

¹²⁵ Tamtéž, str. 76.

¹²⁶ Tamtéž, str. 74.

¹²⁷ LÁBEK, Ladislav. *Plzeň v letech šedesátých, vznik občanské záložny a její vývoj/k výročí 75 letého trvání napsal Lad.Lábek*. Plzeň: Občanská záložna, 1938, str. 5.

¹²⁸ BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Archiv města Plzně. Průvodce po fondech a sbírkách*, str. 264.

byli pouze nositeli a apoštoly ideí, které v nich vzbudily vlivy vnější a zúrodnilo vyšší vzdělání a širší duševní rozhled.“¹²⁹ Prvotními nositeli těchto myšlenek byla inteligence, kterou Lábek označoval jako tzv. český „živel“. Počátky národního obrození v Plzni jsou spojeny s již výše zmiňovaným J. V. Sedláčkem, v jehož stopách pokračoval Josef František Smetana (1801-1861).¹³⁰

Oba profesoři, jak J. V. Sedláček, tak J. F. Smetana, přišli do Plzně jako příslušníci řádu premonstrátského kláštera v Teplé. J. F. Smetana, považovaný za velkého plzeňského vlastence, byl bratrancem klasika české národní hudby skladatele Bedřicha Smetany (1824-1884), který studoval na plzeňském gymnáziu v letech 1840-1843.

Druhé období kulturního vývoje Plzně Lábek vymezuje rokem 1848. Pro tento rok se nejen v historické literatuře vžilo označení „revoluční rok 1848“, neboť během něho se odehrála série revolucí v evropských městech. Český lid se v této době začal více projevovat ve veřejném a společenském dění, stejně tak i ve správě obce. V první polovině 19. století byla evidentní snaha jednak o pozdvižení významu českého jazyka a jednak o uplatnění českých národních práv v Čechách, v našem případě i v Plzni. Druhá polovina století, především její šedesátá leta, jsou významným obdobím, neboť „obrození“ Plzně bylo tehdy na svém vrcholu. Snaha o změny, které inicioval český lid, však nezasahovaly pouze do problematiky zastoupení ve správě obce a ostatních veřejných institucích, ale také do hospodářského ruchu a průmyslu.¹³¹ Úsilí českých měšťanských aktivistů orientujících se na dosažení většinového zastoupení ve správě obce (většina obyvatelstva byla česká, ale ve vedení města měli převahu plzeňští Němci) skončilo roku 1863 úspěšně. Obdobný proces probíhal i v řadě dalších kulturních a hospodářsko-průmyslových institucích.

---

¹²⁹ LÁBEK, Ladislav. *Plzeň v letech šedesátých, vznik Občanské záložny a její vývoj*, str. 7.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Tamtéž, str. 6.

Lábek konstatoval, že postavení Čechů nebylo jednoduché, neboť ještě roku 1864 označoval německý poslanec s českými kořeny František Pankraz (1810-1875) Plzeň za město čistě německé. Němci se snažili své pozice bránit a zachránit je. Oporu hledali u státních úřadů či vojska. Vedle českých spolků, k jejichž zakládání docházelo především v 60. letech, tak vznikaly i spolky německé. Kromě *Sokola* fungoval v Plzni tzv. *Aar* či německý pěvecký spolek *Liedertafel*. Roku 1861 jsou však pomyslně zahájeny české vlastenecké projevy, neboť dochází k „...usnesení městského výboru o jmenování Palackého, Riegra a Jana Ev. Purkyněho čestnými měšťany plzeňskými. Téhož roku jest konána zádušní mše za Jos. Kaj. Tyla, následujícího roku pak za Václava Hanku při neobyčejné účasti celé veřejnosti.“¹³² Národopisec tak chtěl demonstrovat, že sebevědomí Čechů se posilovalo a vlastenecké projevy se značně posilovaly.

Začátek třetího období Lábek vymezuje rokem 1873, který se oproti předešlým událostem podle národopisce nesl zcela v opačném duchu. Osmdesátá a devadesátá léta 19. století však znovu posílila snahy z 60. let s tím rozdílem, že nová generace již nemusela bojovat o základní podmínky národního bytí, ale snažila se „...rozšířit a upevnit nabyté posice a rozvésti kulturní i hospodářský život města do mezí vůbec dosažitelných. Světová válka tento vývoj zakončuje; co následuje pak, jest již obdobím zcela novým a ve své podstatě odlišným.“¹³³ Takto hodnotil Lábek dění 19. století, které nebylo plodné pouze na aktivní činnost českých politiků, ale také na rozvoj některých řemesel a odvětví.

Z počátku 19. století bylo dochováno mnoho ručních ozdobných prací, do nichž jejich autoři vtiskli svou trpělivost a citlivost. V období romantismu vzniká mnoho vyšíváných, malovaných či lepených prací. Zdobí se i knihy a další předměty. Některé z nich byly součástí expozice Národopisného muzea Plzeňska. „...jsou vystavena různá pouzdra na doutníky, brýle, náprsní tašky aj. Vlastními pracemi ozdobníků jsou

¹³² LÁBEK, Ladislav. *Rodinný, společenský a národní život Plzně v letech šedesátých*. Plzeň: Národopisné muzeum Plzeňska, 1939, str. 21.

¹³³ LÁBEK, Ladislav. *Plzeň v letech šedesátých, vznik Občanské záložny a její vývoj*, str. 6.

zejména kasety na šperky, pečlivě a mnohdy s velkým důmyslem sestavené.“¹³⁴

V polovině 19. století dochází v plzeňském pivovarství k významné události. Roku 1842 měšťané společnými silami vybudovali pivovar, čímž se přestalo vařit pivo jednotlivě po měšťanských domech a vlastních pivovarech. „Rozvoj závodu byl netušený a jeho hospodářský i sociální význam jest kromě Škodovky prvořadý, ba v mnohém i tuto předstihuje...“¹³⁵

Důležitým vynálezem 19. století byla fotografie, která nahradila olejomalbu a tzv. *silhouetty*, kterým byla věnovaná pozornost již na jiných místech práce. Nové fotografické umění se rozvíjelo zejména v 60. a 70. letech 19. století. Ladislav Lábek tomuto řemeslu věnoval dílo nazvané „*Počátky a rozvoj fotografie v Plzni*“. Z plzeňských mistrů fotografie jmenujme Otto Bielfeldta a Josefa Böttingera (1839-1914). „Oba byli činnými i společensky, zejména Böttinger platí za průkopníka českého života, zkušeného a vtipného, původce mnohých nenucených zábav, které dovedly přivábiti celou českou veřejnost plzeňskou. O fotografování starých památek plzeňských i okolních, získal si veliké zásluhy vedle Böttingera i Čeněk Hrbek.“¹³⁶

Za základní jednotku, na níž byla postavena společnost a národ jako celek, považoval Lábek rodinu, které věnoval speciální pozornost. Národopisec se ve spisu „*Rodinný, společenský a národní život Plzně v letech šedesátých*“ snažil podrobně přiblížit, jak vypadala plzeňská měšťanská rodina 60. let. Základy její povahy sahaly podle něj až do období baroka, neboť lidé měli podobné charakterové vlastnosti. Sebevědomí bohatších měšťanů a jejich povýšenost však byly utlumeny politickými událostmi konce 18. století (josefinské osvícenství, demokratismus). Vztahy mezi lidmi byly upřímnější a méně upjatější.

¹³⁴ LÁBEK, Ladislav. *Lid na Plzeňsku, obraz jeho života a práce v domě Gerlachovském v Plzni*, str. 13.

¹³⁵ LÁBEK, Ladislav. *Plzeňský obchod, průmysl a dopravnictví*. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek, 1934, str. 33.

¹³⁶ LÁBEK, Ladislav. *Lid na Plzeňsku, obraz jeho života a práce v domě Gerlachovském v Plzni*, str. 20.

Stále byla dodržována mravní přísnost. Častou snahou rodiny žijící v 60. letech 19. století bylo dbát na vzdělání potomků, kteří často přebírali řemeslo po svých rodičích. Pro názornou představu uvedl Lábek příklad rodiny Martina Kestřánka, který byl měšťanem a sládkem. Se svou manželkou měl 13 dětí, 58 vnuků a 46 pravnuků. Počet členů rodiny se tak vyšplhal na 119. Přesto, že zažil pokrok tehdejší doby, zůstal věrný starým tradicím a až do konce svého dlouhého života (dožil se požeňnaného věku 93 let) nosil starý kroj. „slyšel již hlmoz i hvizd lokomotiv a ruch továren, přec zůstal věrný starým tradicím a zcela v duchu hrdého a sebevědomého měšťana nesvlékl až do posledních chvil svého života starý kroj s třírohým kloboukem, krátkými nohavicemi, bílými punčochami a střevíci s lesknoucími se stříbrnými přezkami.“¹³⁷

Lidé se neměli špatně, zámožnost vyšších vrstev stále rostla. Často se dokonce některé bohaté rodiny neoprávněně snažily o doložení šlechtického rodinného původu, což se stalo jakýmsi trendem tehdejší doby, který prozíravým lidem se střízlivým pohledem na svět připadal spíše směšný. Lábek upozorňuje na zajímavost, že pravděpodobně z této doby pochází „škádlivé pojmenování „kašničkáři z Plzně mají modré pupky“. „Kašničkáři“ proto, že pravý Plzeňan byl křtěn vodou z kašny Žumberovy, která byla kostelu nejbliže.“¹³⁸

Čemu se lidé věnovali ve volných chvílích? Dámy se scházely na kávové dýchánky, pánové na partii taroků.¹³⁹ Nutno ovšem připomenout, že šlo o menšinovou, tj. již zmiňovanou zámožnější část, plzeňské měšťanské společnosti, neboť vedle bohaté měšťanské vrstvy byla v plzeňské společnosti početně zastoupena i dělnická třída a chudší vrstvy. Velmi oblíbenými aktivitami se ve společnosti stalo i zakládání spolků. Kromě již existujícího *ostrořeleckého* spolku se roku 1862 poprvé sešel pěvecký sbor *Hlahol*, který se zaměřoval na slovanský zpěv. Hlaholu předsedal český politik Emanuel Tuschner (1828-1882), který byl starostou města Plzně. Mezi další vzniklé spolky patřily:

¹³⁷ LÁBEK, Ladislav. *Rodinný, společenský a národní život Plzně v letech šedesátých*, str. 5.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Tarok = karetní hra

Měšťanská beseda, tělocvičný *Sokol* (založený 1863), *Řemeslnická beseda* či *Beseda občanská (politická)*. Z čtenářského spolku *Vlastimil Němci* vytvořili tzv. *Leseverein*, později přejmenovaný na „*Lese –und Unterhaltungsverein*“. Vědecky zaměřený byl *Spolek přátel vědy a literatury české*, jehož založení se datovalo až do let sedmdesátých. Spolky byly důležitými funkčními jednotkami tehdejšího veřejného dění, které společnost stmelovaly, neboť kromě veřejných vystoupení pořádaly i jiné aktivity (například výlety do přírody či zábavy). Významná byla i jejich účast na různých národních či politických oslavách. Participace spolků na těchto slavnostech posilovala národní cítění a národního ducha celkově, což bylo pro tuto dobu příznačné. Akce se však nekonaly jen v rámci města, nýbrž i mimo něj. 16. května 1868 došlo k položení základního kamene Národního divadla v Praze, kterého se účastnil zmiňovaný *Sokol*, *Hlahol*, obě *Besedy* i *Ostrostřelecký sbor*.¹⁴⁰

Lábek často připomíná i fakt, že důležitým pro kulturní a společenský život byl také tanec a pořádání plesů. Pořádaly se české „*Besedy*“, „*vínky*“ či „*taneční zábavy*“, „*reuniony*“, *maškarní redouty* či „*Assemblee*“. Německé „*Ball paré*“ navštěvovali důstojníci, vyšší úřednické rodiny či němečtí měšťané. Taneční plesové zábavy často organizovaly již zmiňované plzeňské spolky, které je pořádaly i pro dobročinné účely, ku prospěchu chudých nebo jako oslavu významné události. Výzdoba sálů nebyla nijak honosná, ale většinou nechyběly zbraně, prapory, sochy významných českých osobností (například Havlíčka či Smetany), ale také busty císaře a císařovny. Dlouho se udržovaly plesy „s nátěrem německým, neb oboujazyčným, jak význačně dosvědčují i pozvánky a taneční pořádky, po jedné straně české a druhé německé.“¹⁴¹

V šedesátých letech začínají být populárními i společné vycházky do přírody. Postupně se začalo chodívat dál. Plzeňané vyhledávali delší

¹⁴⁰ LÁBEK, Ladislav. *Rodinný, společenský a národní život Plzně v letech šedesátých*, str. 7–9.

¹⁴¹ Tamtéž, str. 9–10.

a náročnější cesty. Roku 1867 Sokol spolu s Hlaholem uspořádaly pěší výlet přes Křimice do Kyjova a po radčických lukách zpět. Na odvážnější trasy se vydávaly ostrostřelci, kteří každý rok chodili na některé místo v okolí Plzně (například na „Sofronku“, dodnes na Doubravce). Po absolvování vojenského cvičení se v přírodě utábořili. Přišly za nimi ženy a další doprovod. Společně se vraceli domů za rytmu hudby a veselí. Lábek nezapomněl připomenout ani důležité velkolepé církevní slavnosti. Své pompéznosti nabraly až v období let šedesátých. Jednalo se zejména o svátky Vzkříšení a Boží tělo.¹⁴²

Rok 1891 byl velmi důležitý z politického hlediska, neboť došlo k vydání zákona, který potlačil období známé jako tzv. *Bachův absolutismus*. Lidé měli důvod oslavovat a svou radost dávali najevo, neboť atmosféra se uvolnila. Jak Lábek píše „bylo osvětleno celé město, že ani jediného domu nechybělo, a ulicemi procházela hudba a tlačily se houfy jásajících obyvatelů. Vše se radostí objímalo, rodiče zdvihali vzhůru své děti a tak mnohým starším českým vlastencům leskly se radostí slzy v očích.“¹⁴³

14. a 15. října 1861 Plzeňané na skvrňanském náměstí slavnostně přivítali příjezd prvního vlaku na dodělané trati Plzeň – Brod. Město tím bylo spojeno nejen s ostatním světem, ale symbolicky také s novodobým technickým a průmyslovým pokrokem, což si mnozí obyvatelé města účastníci se těchto veřejných akcí dobře uvědomovali. „poznávali, že je nadobro konec starým a idylickým dobám, zejména když následujícího roku 20. února 1862 doprovodili za ohromné účasti představitele těch prchajících let, svého otce a buditele prof. Jos. Frant. Smetanu na poslední cestě na hřbitov sv. Mikuláše.“¹⁴⁴ Staré doby byly již nenávratně pryč.

Za nejkrásnější kulturní slavnost v Plzni považoval Lábek událost ze 4. října 1865, kdy byla vysvěcena nová budova reálné školy, protože

¹⁴² LÁBEK, Ladislav. *Rodinný, společenský a národní život Plzně v letech šedesátých*, str.13–14.

¹⁴³ Tamtéž, str. 15.

¹⁴⁴ Tamtéž, str.15–16.

„...byla projevem ušlechtilého zápalu měšťanstva, a to hlavně českého, pro vyšší vzdělání svých dítek...“¹⁴⁵ Jde o budovu dnešní pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni, postavenou v novorenesančním slohu na místě bývalé městské zbrojnice v letech 1864-1865. Zmíněná slavnost z 4.10.1865 vyzněla jako velká národní celoměstská manifestace. Budova dodnes zůstává svým architektonickým řešením (vídeňský architekt Moritz Hintager), vnitřním i vnějším, jedinečnou historickou památkou a ozdobou města.

5.5 Zvykosloví plzeňského lidu

Lidovým zvykům Lábek věnoval publikaci *„Zvykosloví Plzeňska a přilehlých oblastí“*. Z hlediska tradic a lidových zvyků se plzeňský kraj dělil na několik částí. Jeho střední část byla nejvyspělejší, západní část zaostalejší, takže čím byl Lábek geograficky západněji ve svém zkoumání, nacházel starší a zachovalejší zvyky. Směrem na východ od Plzně se zvyky vytrácely na úkor rozvíjejícího se průmyslu. Lábek píše, že lidové tradice měly všeobecnou povahu, ale místo od místa se lišily svým významem a detaily. „Krajina od Plzně k Šumavě a k Českému lesu byla povždy na okraji kulturního vývoje Čech a jejímu pokroku ještě překážela rychle postupující germanisace.“¹⁴⁶

Jak konstatuje, zvyky byly nedílnou součástí života venkovského i městského lidu, což dokazuje jejich bohatý počet. Byly rozvrženy do celého roku. Býti etnografy žijícími v Lábkově době, v každém ročním období bychom mohli nějaké zkoumat. Samotný kulturní význam zvyků byl obrovský, ale ještě důležitější byla jejich obsahová náplň, protože ve zvycích se projevovала lidská duševní stránka, odrážely se v nich dlouholeté zkušenosti, projevovала se ušlechtilost mysli i duše. Mnohdy tradice vycházely z náboženské víry. „Zvykosloví bylo pro lid i velmi

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 16.

¹⁴⁶ LÁBEK, Ladislav. *Zvykosloví Plzeňska a přilehlých oblastí*, Plzeň: Národopisné museum Plzeňska, 1930, str. 5.

významným pramenem přirozeného krasocitu, i jeho dokladem a zároveň podnětem k stále rostoucí tvořivosti jak svým rytmem, tak i pestrostí děje.¹⁴⁷ Již v Lábkově době, stejně tak jako v dnešním 21. století se objevují pouhé náhražky dřívějších lidových zvyků. Jejich původní podoba a význam se vytratily, některé úplně vymizely.

Lábek dobře věděl, že je důležité zachytit podobu starých zvyků, aby se zachovala alespoň v pamětních kronikách a národopisné literatuře. Velkou úlohu v popisu starých i nových zvyklostí připisoval učitelům, kteří zvyky dobře znali a byli schopni je detailně popsat. Práci učitelstva považoval za vysoce přínosnou a cennou.¹⁴⁸

Jeho rozsáhlý soupis zvyků začíná pro přehlednost Novým rokem, který byl jakýmsi symbolem zamyšlení se nad tím, co pominulo a nad tím, co mělo přijít. Když lidé na Nový rok přijali peněžní obnos, symbolizovalo to bohatství, které se jich mělo držet po celý následující rok. V tento den se také odměňovali podřízení. „Byla tu i radost z přibývání dne: „Na Nový rok, o slepičí krok!“ Jednotlivci přáli si vzájemně vše nejlepší. Dobrý osud podmíněn byl však i vlastními zásluhami ; proto kdo na Nový rok ráno dlouho ležel, sklídil od domácích výprask. Odpoledne i večer se pilo „na novou krev“ (Radobyčice, Manětín, Rabštejn).“¹⁴⁹ Zvykosloví bylo národopisci sbíráno na různých místech v okolí Plzně. Vzhledem k početným odchylkám, které byly specifické pro určitou lokalitu, vždy byly do závorek uvedeny názvy obcí, kde se která odlišnost tradovala.

Z významnějších svátků, o kterých Lábek psal a důkladně se jimi zabýval, lze věnovat větší pozornost *masopustu*. Ve spolupráci s Josefem Valentou a Fridolínem Macháčkem sestavil publikaci nazvanou „*Masopust na Plzeňsku*“. Badatelé si byli dobře vědomi toho, že plzeňské masopustní zvyky je třeba zaznamenat, aby se uchovala jejich forma. Již tehdy však byl sběr zvykosloví složitý, neboť staré

---

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Tamtéž, str. 5–6.

¹⁴⁹ Tamtéž, str. 5–7.

tradice masopustní se ve starém neporušeném pojetí dodržely do poloviny 19. století. Poté, v důsledku nastoupení nových společenských a hospodářských poměrů (zrušení roboty, nárůst dělnické třídy), byly některé částečně opouštěny. Tato skutečnost vedla Lábka k tomu, že si posteskl, že se o původních tradicích masopustu dozvídáme „...pouze ze svědectví nejstarších babiček a dědečků.“¹⁵⁰

Masopust trval od 6. ledna do popeleční středy. Svátek to byl velice radostný, lidé se veselili, jedli a pili. Ve středověku to byla jediná příležitost, kdy si lidé mohli pořádně povyrazit a církví to bylo dovoleno. Bylo to jediné období, kdy nad bujarým lidovým veselím přimhouřila oči. Přesto se našli kazatelé a duchovní, kteří tuto slavnost kvůli její povaze odsuzovali. Lidé by i přes zákazy a kázání o ukázněnosti činili, co sami chtěli, ale církevní požadavky byly do 18. století často provázané s policejními předpisy, což je mělo v chování usměrňovat. Lábkovu tvrzení je v díle potvrzeno uvedením konkrétních příkladů, které národopisci vyzkoumali z městských knih. Potrestán byl ten, kdo nedbal církevních příkazů a zvyklostí. Stalo se to například Fridrichovi Sylvanovi z Feldštejna, který byl v červenci 1663 vsazen do radničního vězení za to, že „...v domě svém (v č. 88. v Pražské ulici) musiku držel a s ní po městě chodil; tak trestán r. 1652 Jiřík Arnold proto, že hostům strojil ve svém hostinském domě (dnes „U zlatého orla“ na náměstí) v pátek maso...“¹⁵¹

Nejdůležitějšími byly dny před Popeleční středou, tedy neděle, pondělí a úterý. Ujal se pro ně název „ostatky“ či „bláznivý dni“. Tučný čtvrtek byl dnem, kdy Plzeňané pojídali masná jídla, například koblížky. Hospodské sály se zdobily a připravovaly na zábavu, která byla velmi bujará. V neděli chodili muzikanti po vsi a hráli na dudy, 2 klarinety a housle. V tradičních průvodech, které byly ve městech oproti vesnicím živější, nechyběly masky medvěda, kozy, kterou vedl žid, kominíka nesoucího žebřík, dědka s bábou, koně. Nechyběly ani masky, jejichž

¹⁵⁰ LÁBEK, Ladislav; MACHÁČEK, Fridolín; VALENTA, Josef. *Masopust na Plzeňsku*, Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek, 1913, str. 5.

¹⁵¹ Tamtéž, str. 3–4.

význam spočíval v tom, že ženy byly převlečené za muže a muži za ženy. Roku 1869 však byly průvody v Plzni zakázány.¹⁵²

Jedním z nejdůležitějších míst, ve kterých se masopust odehrával, byly hospody a hostince, ze kterých průvody vycházely. Již na tučný čtvrtek v hospodách probíhaly bály, které se připravovaly dostatečnou dobu dopředu. Ženy sály zdobily řetězy, tzv. „pantlemi“ a „firhanky“, ale i zrcadly a obrazy. Důkazem toho, že se jednalo o významnou událost, byly i pozvánky, které se posílali ke konci 19. století. Důležité bylo, aby se co nejvíce tancovalo a zpívalo. Největší veselí bývalo ke konci masopustu během posledních třech dnů od neděle do úterý. „O těchto třech dnech praví pranostika, jak je v neděli, v pondělí a v úterý, taková budou sena, žně a otavy. Tak prý tancovali v neděli na seno, v pondělí na žně a v úterý na otavu, by bylo všechno pěkné.“¹⁵³

Publikace „*Zvykosloví Plzeňska a přilehlých oblastí*“ čtenáře měla informovat nejenom o tradicích, které se vztahovaly k jednotlivým ročním obdobím a nejdůležitějším hlavním svátkům roku (Masopust, Velikonoce, Vánoce), ale zmapovala také zvyky, které souvisely se životem jedince (např. narození, svatba, úmrtí).

---

¹⁵² LÁBEK, Ladislav. *Zvykosloví Plzeňska a přilehlých oblastí*, str. 9–10.

¹⁵³ LÁBEK, Ladislav a MACHÁČEK, Fridolín; VALENTA, Josef. *Masopust na Plzeňsku*, str. 6–8.

6 ZÁVĚR

Předložená práce se pokusila představit Ladislava Lábka zejména ve dvou rovinách. Jednak jako muzeologa, který vedl *Národopisné muzeum Plzeňska* a jednak jako etnografa, který se snažil o komplexní zmapování kultury a života obyvatel Plzeňska. Jeho muzeologická činnost byla podnětná, což se dá dokumentovat poukazem na jeho podíl na založení *Národopisného muzea Plzeňska*. Toto muzeum bylo od svého počátku zaměřeno na dokumentaci každodenního života a kultury venkovského i městského obyvatelstva. Díky Lábkovi se zachoval početný materiál, který je dodnes v plzeňském muzeu vystavený a je dokladem dávné lidové kultury. Z Lábkovy muzeologické činnosti lze vyzdvihnout jeho sestavení programu, které mělo ostatní muzejní ústavy nabádat, jak mělo být s exponáty zacházeno a jak měly být sbírky uspořádány.

Muzeologická činnost se vzájemně prolínala s Lábkovým etnografickým bádáním. Díky Lábkově badatelské činnosti vznikly početné písemné dokumenty, které jsou dodnes bohatým zdrojem informací národopisného charakteru, což lze považovat za velký přínos rozvoji západočeské etnografie. Lábek se podrobně zabýval životem a kulturou obyvatel Plzně a jejího okolí od dob prvního osídlení až do 19. století. Detailně zmapoval životní způsoby, charakter a povahu lidí, jejich tradice a zvyklosti, řemesla, kulturu, odívání či architekturu a uspořádání domů. Díky Lábkovi si mohli čtenáři představit, jak se praktikoval každodenní život obyčejného člověka. Ve svých textech Lábek často připomíná významné události příslušné doby, aby byl čtenář důkladně obeznámen s historickým kontextem. Na historie Lábek kladl velký důraz, ale nebyla jeho hlavním oborem.

V jeho přístupech a pojetí národopisu je přítomná silná nostalgie nad zánikem „staré Plzně“ a celkově nad tím, co pominulo. Značný je jeho stesk nad příchodem moderní doby, která přináší nové přístupy

k vědeckým materiálům a nové myšlenkové směry. Lábek si často stěžoval na nezájem mladé generace o historii a národopis. Národopisec kladl důraz na význam individuality, lidské rozmanitosti a odlišnosti. Byl toho názoru, že pokud by všechny národy měly splynout v jedinou masu, zničilo by je to. Jeho příspěvek k rozvoji západočeské etnografie spočíval v institucionalizaci oboru a jeho popularizaci. I přes jeho velký přínos národopisu mu však lze i něco vytknout. Lábek se narodil v Plzni, což je fakt, který ho ovlivnil v mnoha přístupech etnografického bádání této oblasti. Kdyby jako etnograf žil a působil v dnešní době, měl by mít od předmětu svého bádání větší odstup. K Plzni měl národopisec citový vztah, což je evidentní i ze stylu, jak se o Plzni vyjadřoval a jak o ní psal. V jeho přístupech je evidentní snaha o navrácení se ke starým způsobům a tradicím. Byl kritikem nové nastupující doby a v hospodářsko-průmyslovém pokroku viděl převážně negativa. Jeho pohled na případný pozitivní přínos moderní doby byl zastřen, neboť Lábek si neuvědomoval, že i nová doba může přinést něco nového, co je přínosné.

Lábkova celoživotní práce je uznávána a jeho přínos pro rozvoj národopisu je mnohými autory obhajován. Plzeňská etnografka Marie Maderová jeho práci hodnotila následovně. „Za svého života Lábek napsal na 300 odborných a populárních článků, uspořádal na 60 výstav nejen v Plzni a republice, ale i v zahraničí. Jeho národopisné práce vysoce hodnotili např. Jaroslav Kramařík či Ludvík Kunze, s nimiž Ladislav Lábek často spolupracoval.“¹⁵⁴ Připomeňme si i slova zmiňovaného Jaroslava Kramaříka, který o Lábkovi napsal, že tento. „skromný a obětavý badatel zasvětil celou svou činnost poznání rodné Plzně a Plzeňska a zasáhl svou mnohostrannou prací hluboko do vývoje naší národopisné vědy.“¹⁵⁵

Význam odkazu, který za sebou Lábek zanechal, je třeba co nejčastěji připomínat i současným generacím. Poslední událost, která

---

¹⁵⁴ MADEROVÁ, Marie; MAZNÝ, Petr. *Plzeň očima Ladislava Lábků*, str. 9–10.

¹⁵⁵ KRAMAŘÍK, Jaroslav. *Ladislav Lábek osmdesátníkem*, str. 100.

připomněla osobnost Ladislava Lábka, se konala před nedávnem. Výstava s názvem: „*První světová válka očima Pětatřicátníků Ladislava Lábka a Bohumila Krse*“ pořádaná Západočeským muzeem v Plzni ve spolupráci s Archivem města Plzně a Plzeňským Prazdrojem a.s. se konala na podzim roku 2014.

7 SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

7.1 Literatura

BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Archív města Plzně. Průvodce po fondech a sbírkách*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1987.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Plzeň a její dějepisci*. Plzeň: Městský archiv v Plzni, 1959.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Vzpomínky na starou Plzeň*. Plzeň: Nava, 2000.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav; KOVÁŘ, Jaromír; KUCHYNKA, Václav; etc. *Kniha o Plzni*. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1963.

BENEŠ, Josef. *Kulturně výchovná činnost muzeí. Díl 1, část textová*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981.

BROUČEK, Stanislav; PARGAČ, Jan a kol. *Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895*. Praha: Littera Bohemica, 1996.

DOUŠA, Jaroslav; MARTINOVSKÝ, Ivan a kol. *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost*. Plzeň: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.

CHOTEK, Karel. *Program soupisu národopisného*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1914.

KRAMAŘÍK, Jaroslav. *Ladislav Lábek osmdesátníkem, Český lid* 49, 1962, č. 2.

LÁBEK, Ladislav. *Gerlachovský dům, měšťanský dům středověku*. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek, 1933.

LÁBEK, Ladislav. *Lid na Plzeňsku, obraz jeho života a práce v domě Gerlachovském v Plzni*. Plzeň: Národopisné muzeum Plzeňska, 1927.

LÁBEK, Ladislav. *Národopisné museum Plzeňska za německé nadvlády 1939–1945. XXIV. ročenka Národopisného musea Plzeňska*, Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v Plzni, 1945.

LÁBEK, Ladislav. *Nástin praktické museologie pro krajinská musea vlastivědná*. Praha: Národopisná společnost československá, 1927.

LÁBEK, Ladislav. *Několik slov o československém národopise*. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek, 1924.

LÁBEK, Ladislav. *Plzeň v letech šedesátých, vznik Občanské záložny a její vývoj/ k výročí 75 letého trvání napsal Lad. Lábek*. Plzeň: Občanská záložna, 1938.

LÁBEK, Ladislav. *Plzeňský obchod, průmysl a dopravnictví*. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek, 1934.

LÁBEK, Ladislav. *Potulky po Plzni staré i nové. Část 1*. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek, 1930.

LÁBEK, Ladislav. *Potulky po Plzni staré i nové. Část třetí, Pohledy do plzeňských domácností*. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek, 1930.

LÁBEK, Ladislav. *Ročenka národopisného musea Plzeňska za rok 1921. Lidový kroj a výšivky na Plzeňsku*. Plzeň: Národopisné muzeum Plzeňska, 1922.

LÁBEK, Ladislav. *Rodinný, společenský a národní život Plzně v letech šedesátých*. Plzeň: Národopisné museum Plzeňska, 1939.

LÁBEK, Lábek. *Sbírky Národopisného musea Plzeňska ve 20. roce jeho trvání. XVII. ročenka Národopisného musea Plzeňska za rok 1935*. Plzeň: Národopisné museum Plzeňska, 1936.

LÁBEK, Ladislav. *Stručný národopisný popis Plzeňska i západních Čech vůbec. VII. ročenka národopisného muzea za rok 1925*. Plzeň: Národopisné museum Plzeňska, 1926.

LÁBEK, Ladislav. *Traktát o plzeňských impresorech*. Plzeň: Grafické závody, 1947.

LÁBEK, Ladislav. *Zvykosloví Plzeňska a přilehlých oblastí*. Plzeň: Národopisné museum Plzeňska, 1930.

LÁBEK, Ladislav; MACHÁČEK, Fridolín. *Národopisná výstava Plzeňska*. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek, 1912.

LÁBEK, Ladislav. MACHÁČEK, Fridolín. VALENTA, Josef. *Masopust na Plzeňsku*. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek, 1913.

LOZOVIUK, Petr. *Etnografie jako národní věda*. In: Hledání centra: vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a první polovině 20. století. Ústí nad Labem: Albis international, 2011.

LOZOVIUK, Petr. *Evropská etnologie ve střeoevropské perspektivě*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005.

MADEROVÁ, Marie; MAZNÝ, Petr. *Plzeň očima Ladislava Lábka*. Plzeň: Starý most, 2003.

SMRČKA, Vít. *Dějiny psané národopisem*. Praha: Česká národopisná společnost, 2011.

STRÁNSKÁ, Drahomíra. *Lidové kroje*. In: Československá vlastivěda. Řada II. Národopis. Praha: Sfinx, 1936.

ZDENĚK, Jaroslav. *Přehled dějin českého národa od dávných dob až po naše časy*, Praha: Jan Svátek, 1925.

UHEREK, Z, ed. a LOZOVIUK, P. *Kultura, společnost, tradice. II, soubor statí z etnologie, folkloristiky a sociokulturní antropologie*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2006.

7.2 Elektronické zdroje

Z historie a současnosti České národopisné společnosti. Dostupné z WWW: <http://www.narodopisnaspolecnost.cz/index.php/o-nas> [citováno 10. 3. 2015].

Historie muzea. Dostupné z WWW: <http://www.zcm.cz/objekty/narodopisne-muzeum-plzenska-nmp/historie-muzea> [citováno 27. 3. 2015].

Společnost přátel starožitností Dostupné z WWW: <http://spolecnostps.wz.cz/historylong.htm> [citováno 15. 4. 2015].

7.3 Prameny

Archiv města Plzně, Ladislav Lábek, inventární číslo 4/3, karton LP 2156, dopis M.Lábkové L.Lábkovi, 24.1.1904.

Archiv města Plzně, Ladislav Lábek, inventární číslo 4/28, karton LP 2156, dopis M.Lábkové L.Lábkovi, 10.6.1908.

9 RESUMÉ

This work has tried to introduce Ladislav Lábek especially in two planes. First, as museologist, who led the Ethnographic Museum in Pilsen and second as an ethnographer, who attempted a complete mapping of the culture and life of the inhabitants of the Pilsen and its region. His museological activity was beneficial. It can be documented by his share of the foundation of the Ethnographic Museum in Pilsen. This museum focused on the documentation of everyday life and culture of rural and urban populations. Lábek wrote museological program. The program was very important because it was used by other museums.

Museological activities related to Lábek's ethnographic research. Lábek wrote a lot of books and documents about life and culture of the population in Pilsen and its surroundings since the first settlement until the 19th century. He wrote about the way of life, character and nature of the people, their traditions, crafts, clothing and architecture and so on. Readers might imagine the daily life of the common man. These documents are still a rich source of information of ethnographic character. This can be considered as a great contribution to the development of the ethnography of West Bohemia.

In Lábek's approach and the concept of folklore, there is nostalgia of the destruction of the old Pilsen and generally of everything, which had passed. He criticized the coming of the modern era. The individuality, human diversity and differences were important for Lábek. His contribution to the development of the West Bohemian ethnography was to institutionalize the Ethnography and its popularization.